

ปัญญาชนไทยกับการสร้างนายปรีดี พนมยงค์ให้เป็นสัญลักษณ์

เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เป็นโศกนาฏกรรมที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคมโดยเฉพาในกลุ่มนักศึกษา ปัญญาชน ซึ่งต้องสูญเสียมิตรไปเพราะการใช้ความรุนแรงของกลุ่มอนุรักษนิยม และที่สำคัญพวกเขาต้องประสบกับวิกฤติทางความคิดครั้งยิ่งใหญ่ นักศึกษาปัญญาชนจำนวนมากจึงตัดสินใจเข้าป่า หวังให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นทางเลือกใหม่ในการนำพาประเทศไปสู่สังคมใหม่แต่ในที่สุด เมื่อรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ใช้นโยบายการเมืองนำการทหารชั่วคราวการเดินทางออกจากป่าของนักศึกษาปัญญาชนตั้งแต่ปี ๒๕๒๓ ด้วยการเข้าแขนรับของรัฐบาลตามนโยบายเมืองนำการทหาร ก็ดูจะบอกได้ชัดเจนว่าพวกเขาต้องประสบความผิดหวังอีกครั้งหนึ่ง

ความผิดหวังของนักศึกษา ปัญญาชนที่ออกมาจากป่า ได้ก่อให้เกิดวิกฤติทางภูมิปัญญาของพวกเขา ส่วนนักศึกษา ปัญญาชนที่ไม่ได้เข้าป่า ความผันผวนทางการเมืองที่มีมาตั้งแต่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก็ทำให้พวกเขาประสบวิกฤติที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน วิกฤติที่ว่านี้ได้ส่งผลมาถึงภาพลักษณ์ของนายปรีดี พนมยงค์อย่างมาก ดังนั้น บทนี้จะเสนอความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยแบ่งออกเป็น ๒ หัวข้อ คือ ปัญญาชนไทยในสถานการณ์การเมืองที่ผันผวน และนายปรีดี พนมยงค์ : กระบวนการกลายเป็นสัญลักษณ์

ปัญญาชนไทยในสถานการณ์การเมืองที่ผันผวน

การใช้ความรุนแรงของกลุ่มอนุรักษนิยมในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก่อให้เกิดการสังหารโหดนักศึกษาผู้บริสุทธิ์ ปราศจากอาวุธ เพียงเพราะพวกเขารวมตัวกันเพื่อให้รัฐบาลสอบสวนจอมพลถนอม กิตติขจรที่เดินทางกลับเข้ามาในประเทศเกี่ยวกับการสังหารนักศึกษา ประชาชนในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ การเรียกร้องโดยสันติวิธีของเหล่านักศึกษาได้รับผลตอบแทนด้วยความรุนแรง เพราะภายหลังจากเหตุการณ์เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ การแบ่งกลุ่มและอุดมการณ์ในสังคม

ไทยมีปรากฏชิ้นชัดเจน กลุ่มคนที่ไม่เคยมีโอกาสดูและบทบาททางสังคมการเมือง เช่น ชาวนา กรรมกร ก็ลุกขึ้นมาเรียกร้องความยุติธรรมจากสังคม โดยประสานกับกลุ่มนักศึกษาที่ทำการเคลื่อนไหว ซึ่งในระยะแรกความเคลื่อนไหวดังกล่าวถูกจับตามองจากกลุ่มอนุรักษ์นิยม ต่อมา กลุ่มอนุรักษ์นิยมได้เคลื่อนไหวจัดตั้งกลุ่มขึ้นต่อต้าน คือ กลุ่มกระหิงแดง หวพล ลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มแนวร่วม นักศึกษาประชาชน ศูนย์อาสาสมัคร กลุ่มประชาชนพิทักษ์ชาติไทย กลุ่มเหล่านี้ทำหน้าที่ตอบโต้ทางความคิดด้วยการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน ด้วยการเน้นความจงรักภักดีต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และต้องรวมพลังกันในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่คอยหาจังหวะในการทำลายสถาบันดังกล่าว และยังปฏิบัติภารกิจด้วยความรุนแรงตอบโต้การเคลื่อนไหวของเหล่านักศึกษา กรรมกร และชาวนาอยู่เสมอ

เรื่องราวและวิถีชีวิตของเพื่อนผู้ร่วมอุดมการณ์ดูจะเป็นกระจกเงาที่สะท้อนภาพของผู้ที่ยังอยู่ได้ดีว่า ถ้าเขาใช้ชีวิตการเดิมสิ่งที่ได้รับคือ การฆ่าและความตาย นักศึกษา ปัญญาชนจึงเปลี่ยนแปลงแนวทางการต่อสู้ ดังที่ป่วย อึ้งภากรณ์ เขียนถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่า " เหตุการณ์ในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และหลังจากนั้นทำให้ผู้ที่ยึดถือในสันติวิธีมาแต่ก่อน เลิกใช้สันติวิธีไปเป็นจำนวนมาก " เขาอ้างว่าการใช้สันติวิธีเป็นการฆ่าตัวตาย " พวกเราถูกเขาฆ่าตาย เพราะเราใช้สันติวิธี " ๑

การปราบของพวกฝ่ายขวาที่หวังจะให้ขบวนการนักศึกษา ชาวนา กรรมกรยุติบทบาทลง ผลกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม นักศึกษา ปัญญาชนจำนวนมากจึงหันไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จับปืนเป็นอาวุธ จนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีแนวร่วมมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของพรรค

นับตั้งแต่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ คณะรัฐประหารซึ่งนำโดย พล.ร.อ. สงัด ชลออยู่ ได้ประกาศกฎอัยการศึกในวันที่ ๖ ตุลาคม ส่งผลให้เสรีภาพที่เกิดภายหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม ปี

๑ ป่วย อึ้งภากรณ์ . บันทึก เรื่องมาจาก ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ . (กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย , ๒๕๒๓) , หน้า ๑๑๖

๒๕๑๖ ได้หยุดชะงักลงทันที นักศึกษาที่ทำการเคลื่อนไหวอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกจับกุมมีการดำเนินคดีผู้หน้านักศึกษา ๑๘ คน การบริหารประเทศตั้งแต่รัฐประหารมีการนำพลเรือนคือ นาย ธาณิชร์ กรัยวิเชียร มาเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลชุดนี้มีคณะปฏิรูปซึ่งประกอบด้วย นายทหารเป็นที่ปรึกษา ได้ทำการปิดกั้นเสรีภาพการรับรู้ ด้วยการประกาศให้หนังสือที่ตีพิมพ์และเผยแพร่ช่วงหลังเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นหนังสือต้องห้ามถึงหลายร้อยรายการ มีการตรวจสอบหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด รัฐบาลได้ออกหนังสือพิมพ์ เจ้าพระยา เพื่อทำให้เป็นหนังสือพิมพ์ตัวอย่าง นอกจากนั้นความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์มากเนื่องจากมองสถานการณ์ ความพ่ายแพ้ของสหรัฐอเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าเป็นสัญญาณครั้งสำคัญของคอมมิวนิสต์ ทำให้รัฐบาลนายธานินทร์ มีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างแข็งขัน มีการอนุมัติเงิน ๒ หมื่นล้านบาท ให้กองทัพซื้ออาวุธป้องกันประเทศเพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์

รัฐบาลชุดนี้ได้ลดระณสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นอันมาก แม้แต่ในมหาวิทยาลัยก็มีการห้ามสอนลัทธิการเมือง ดังที่ผู้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์ถึงเรื่องนี้ว่า

ขณะที่รัฐบาลชุดปฏิรูปกำลังเข้มงวดเข้มบริหารราชการแผ่นดินด้วยความตั้งอกตั้งใจ เราประชาชนก็เอาใจช่วยกันทุกคน เพราะบ้านเมืองก็เป็นของเราเหมือนกัน แต่จะเป็นการทำลายความรู้สึกทางจิตใจหรือไม่ที่ปรากฏข่าวร้องทุกข์ในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันเกือบทุกฉบับว่ามีราษฎรตาตา ๆ ในที่ต่าง ๆ ถูกผู้มีอิทธิพลกลั่นแกล้ง จนกระทั่งถูกจับกุมฐานเป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ทำให้ครอบครัวเดือดร้อนแสนสาหัส รัฐบาลไม่ควรถือเป็นปัญหาเล็ก ๆ ... ทั้งนี้เพราะเสรีภาพของบุคคลเป็นทรัพย์สินที่มีค่าเหนือสิ่งอื่นใด ๒ (เห็นตามต้นฉบับ)

๒ มารุต บุณาค , "การค้นหาตัวบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม" สยามรัฐ (๔ มกราคม ๒๕๒๐)

การดำเนินนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ และปิดกั้นเสรีภาพของรัฐบาลชาตินิร ได้สร้างความไม่พอใจแก่บุคคลหลายฝ่าย ปัญญาชนไม่พอใจที่ถูกกีดกันทางปัญญา การวิพากษ์วิจารณ์การเมือง การตรวจสอบข่าวหนังสือพิมพ์ การกักขังนักโทษการเมือง ประกอบด้วย นักศึกษากิจกรรมจำนวน ๑๘ คนในกรณี ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ทางฝ่ายทหารก็มีความต้องการที่จะเข้ามาบริหารประเทศเอง นอกจากนี้ยังมีทหารบางกลุ่มเห็นว่าบ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขัน ควรที่จะเปลี่ยนแนวทางในการบริหารบ้านเมือง กลุ่มทหารเหล่านี้จึงหนุน พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๐

ภายหลังการรัฐประหาร รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ได้ผ่อนคลายภาวะความตึงเครียดภายในประเทศ ด้วยการปล่อยนักโทษการเมืองคดี ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เมื่อรัฐบาลมีความจำเป็นที่เด่นชัด ๒ ประการที่ต้องปรับท่าที ประการแรก เรื่องการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ซึ่งสถานการณ์เวลานั้น คอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายได้เปรียบ เพราะแรงกดดันจากฝ่ายขวา ทำให้นักศึกษา ปัญญาชนหันเข้าหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประการที่สอง แรงบีบจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่ต้องการให้รัฐบาลไทยปรับท่าทีให้มีความสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ ทางสหรัฐอเมริกาได้ทำการสอบสวนการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยขึ้นในเดือนมิถุนายน ๒๕๒๐ โดยคณะกรรมการว่าด้วยองค์การระหว่างประเทศของคณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์ในสภาผู้แทนราษฎร แห่งรัฐสภาที่ ๙๕ เป็นผู้ดำเนินการ การสอบสวนนี้จะเสนอต่อรัฐสภาอเมริกันและจะได้มีการทบทวนท่าทีและความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อประเทศไทย รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ต้องการแสดงความเป็นเสรีนิยม เพื่อหวังการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา เพราะสถานการณ์ในอินโดจีนขยายตัวมากขึ้น ความขัดแย้งระหว่างจีน-เวียดนาม และเวียดนาม-กัมพูชาทวีความรุนแรงเป็นลำดับ รัฐบาลไทยเกรงว่า ปัญหาเหล่านี้จะนำมาสู่การเผชิญหน้าระหว่างมหาอำนาจจีน อเมริกา และโซเวียต ในกรณีที่เกิดสงครามขึ้น ก็อาจขยายตัวข้ามพรมแดนกัมพูชามาสู่ประเทศไทย ^๓

^๓ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๙๘

กลุ่มนายทหารที่สนับสนุนพลเอกเกรียงศักดิ์ เป็นกลุ่มสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้รัฐบาลปรับท่าทีไปในทางเสรีนิยม เพื่อหาทางดึงประชาชนไม่ให้ เป็นแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพิ่มขึ้น เมื่อนักศึกษา ปัญญาชนที่เข้าป่าเกิดปัญหาเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย รัฐบาลจึงมีนโยบายรับสถานการณ์ได้ทันที ด้วยการใช้นโยบาย ๖๖/๒๓ เรื่อง นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ด้วยการรุกเร็วทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง เน้นหนักในการปฏิบัติที่โปร่ง เพื่อลิดรอนทำลายขบวนการแนวร่วมและกองกำลังติดอาวุธ เพื่อยุติสภาพการปฏิวัติ ยับยั้งการปฏิบัติเพื่อสร้างสถานการณ์สงคราม เปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธมาเป็นการต่อสู้ในแนวทางสันติ การใช้นโยบายดังกล่าวทำให้รัฐบาลรับนักศึกษา ปัญญาชน กลับสู่เมือง จนทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต้องประสบปัญหาด้านแนวร่วมอย่างหนัก

ขณะที่สถานการณ์การเมืองกำลังเปลี่ยนแปลง ความคิดของนักศึกษา ปัญญาชนหลัง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ จะแบ่งเป็น ๓ ฝ่าย ฝ่ายแรกละทิ้งการต่อสู้ตามแนวทางสันติวิธีด้วยการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ฝ่ายที่สอง คือ ปัญญาชนที่ไม่พึงพอใจรัฐบาล แต่ก็ไม่เข้าป่าหากเก็บตัวอยู่ในเมือง เช่น วิทยากร เชียงกุล สุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นต้น ฝ่ายที่สาม คือ ฝ่ายปัญญาชนอื่น ๆ ที่ประสบกับวิกฤติทางความคิด และความรู้สึกจนต้องหาทางออกให้กับตัวเอง เช่น ไปพำนักอยู่ต่างประเทศ กรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ [จะกล่าวถึงประวัติต่อไปข้างหน้า] ที่เขียนถึงภาวะดังกล่าวว่า "ภายหลังวันมหาวิปโยค ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ หลายๆ คนที่เข้าร่วมกับขบวนการของ วันมหาวิปโยค ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ ต้องตกอยู่ในความวุ่น และถามตนเองว่าจะไปทางไหน บางคนออกจากราชการเข้าป่าไป บางคนกบดานอยู่เฉย ๆ บางคนโชคดี ได้ออกจากสยามประเทศในยุคน้อยครองเมืองผมเป็นคนหนึ่งที่ค่อนข้างโชคดีที่อยู่ในประเภทหลังนี้"^๔

ส่วนนักศึกษารุ่นใหม่ เริ่มมีบทบาททางสังคมการเมืองในปี ๒๕๒๒ แต่การเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นไปอย่างระมัดระวัง ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในประเด็นทางการเมืองโดยตรง และไม่เข้า

^๔ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, " อีกคิวซัง เณรน้อยเจ้าปัญญา " ศิลปวัฒนธรรม

ไปสนับสนุนหรือออกหน้าในการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังอื่น ๆ ดังที่เคยเป็น การเคลื่อนไหวของนักศึกษาจะเกี่ยวข้องกับปัญหาชีวิตประจำวัน และเรื่องมนุษยธรรม เช่น ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๒๒ เคลื่อนไหวต่อต้านการสู้รบเวียดนาม เน้นหนักไปในด้านปัญหาผู้อพยพลี้ภัยจากอินโดจีนในรูปของการศึกษาหาข้อมูล และเผยแพร่ทำความเข้าใจกับประชาชนและนิสิตนักศึกษา ปลายเดือนมิถุนายน เริ่มมีการยื่นจดหมายประท้วงถึงนายพาม วัน ดงนายกรัฐมนตรียุติเวียดนามที่สถานทูตเวียดนามในกรุงเทพฯ เดือนกรกฎาคมมีการสำรวจประชามติของประชาชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อหยั่งท่าทีการตัดสินใจของรัฐบาลเวียดนาม^๕ และมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับปากท้อง เช่น เดือนสิงหาคม ๒๕๒๒ นักศึกษา ๑๘ สถาบัน แถลงคัดค้านการขึ้นราคาน้ำมันของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์ แต่รูปการเคลื่อนไหวยังเป็นไปในลักษณะที่ระมัดระวังอย่างมาก แสดงออกด้วยการจัดนิทรรศการ สืบรวจความเห็นหรือชุมนุมย่อยที่หน้าท่าเทียบรัฐบาล รวมทั้งยื่นจดหมายแสดงความเห็นคัดค้านต่อผู้บริหารราชการที่รับผิดชอบต่อปัญหา^๖

ฝ่ายนักศึกษาปัญญาชนที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ระยะแรกยังไม่ปรากฏปัญหามากนัก เพราะนักศึกษาปัญญาชนที่มีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล , จีรนันท์ พิตรปรีชา , ชลธิรา สัตยาวัฒนา , เกรียงกมล เลานโพธิ์จัน และ กลุ่มศูนย์นิสิต ฯ ยุคเกรียงกมล ก็ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เป็นแต่ระยะต่อมาก็เริ่มมีปัญหา มีผู้วิเคราะห์ว่า^๗ ปัญหาของสถานการณ์อินโดจีนและปัญหาภายในพรรค ประกอบกับความคิดเห็นของนักศึกษาปัญญาชน ที่เริ่มมองคนละแนวทางกับพรรคส่งผลให้มีการทิ้งป่าดั้นเมืองเป็นจำนวนมาก

^๕ กองบรรณาธิการสยามนิกร . "ขบวนการนักศึกษาอย่าสับสน" คนป่าดั้นเมือง .

(กรุงเทพฯ ฯ : อาทิตย์ , ๒๕๒๓) , หน้า ๑๓๒- ๑๓๓

^๖ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๓๔

^๗ กองบรรณาธิการสยามนิกร , พคท.บนสถานการณ์ปฏิวัติ , หน้า ๑๐

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล หนึ่งในผู้ทำหน้าที่ศึกษาที่ออกจากป่า พุดถึงเหตุผลเรื่องที่ว่า

ถ้าจะให้พุดรายละเอียดไปแล้ว ก็มีปัญหาหรือแปดพันประการ แต่ถ้าจะให้พุดถึงปัญหามูลฐาน อันเป็นต้นตอก่อให้เกิดของความขัดแย้งทั้งปวง ระหว่างผมกับพตท. ก็มีอยู่ด้วยกัน ๓ ข้อใหญ่ ๆ

หนึ่งคือ ความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเองของประชาชาติไทย

สองคือ การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ของมวลชน ทั้งโดยส่วนรวมและรายบุคคล

สามคือ ปัญหาระบบประชาธิปไตย ...^๘

สำหรับเหตุผลดังกล่าวข้อสรุปของเสกสรรค์คือ "จากประสบการณ์ของผม พตท. ไม่สามารถให้คำตอบผมได้ในปัญหาทั้งในทางทฤษฎีและการปฏิบัติ..."^๙

การที่พตท. ไม่สามารถให้คำตอบแก่เสกสรรค์ดูจะเป็นจุดร่วมที่นักศึกษาปัญญาชนคนอื่น ๆ ต้องประสบเช่นกัน ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงท่าทีของรัฐบาล ที่หันมาใช้นโยบายการเมืองนำ การทหาร ทำให้เหล่านักศึกษาปัญญาชนที่ผล่อออกมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้รับการต้อนรับในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย แต่ปัญหายังไม่จบเพียงแค่นี้ นักศึกษาปัญญาชนหลายคนยังถูกระวาง หลายคนรู้สึกว้าชีวิตขาดหายไป สำหรับการดำเนินชีวิตหลังจากทิ้งป่าดงเมืองขึ้น หลายคนสั่กย้ายทางการเมืองไปต่างประเทศ หลายคนไปศึกษาต่อต่างประเทศ นี่ยังเป็นการทบทวนและรักษาแผลในใจ มีอีกจำนวนมากกลับมาเรียนหนังสือเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ให้ได้ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บางคนถึงขนาดเปลี่ยนชื่อเสียงเรียงนามก็มี

^๘ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล . " เปิดเผยความขัดแย้งกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย" , ปากคำประวัติศาสตร์ . (กรุงเทพฯ ฯ : สุธงาคต , ๒๕๓๑) , หน้า ๕๖

^๙ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๖๐

ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา นักศึกษาปัญญาชนต้องประสบกับวิกฤตทางความคิดและความรู้สึกอย่างมาก การถูกตามล่าและความผิดหวังจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ทำให้นักศึกษาไทยเคลื่อนไหวดูคล้ายกับพลังอำนาจรัฐในรูปแบบหลากหลายมากขึ้น

ความเคลื่อนไหวของนายปรีดี พนมยงค์

ภายหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นายปรีดี พนมยงค์มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องที่มีส่วนผลักดันให้ภาพด้านบวกของเขาเติบโตไปอีกก้าวหนึ่ง เรื่องแรกคือ การเรียกร้องให้ปล่อยนักโทษการเมืองคดี ๖ ตุลา รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ขณะนั้นได้แถลงทางสื่อมวลชนในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๐ ว่าจะมีการนิรโทษกรรมแก่นักโทษการเมือง เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะมีพระชนม์มายุครบ ๕๐ พรรษา นายปรีดี พนมยงค์ได้ร่วมลงชื่อร่วมกับกลุ่มชาวไทยในประเทศฝรั่งเศส ท้ายจดหมายเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรีลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ เรื่องการนิรโทษกรรมนักศึกษาประชาชนผู้ถูกจับกุมกรณี ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ว่า

เราชาวไทยในประเทศฝรั่งเศส มีความเห็นว่าการนิรโทษกรรมครั้งนี้ ควรจะครอบคลุมไปถึงนักศึกษา และผู้ที่ถูกจับกุมเนื่องจากเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ด้วย ทั้งนี้ตามคำแถลงของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีที่รักษาความสามัคคีของชาติ เพื่อที่จะทำให้ประเทศไทยของเราผ่านพ้นวิกฤติการณ์ที่จะมีมาได้ และสามารถที่จะพัฒนาประเทศด้วยความรัก ความสามัคคีกัน เป็นปีกแผ่นต่อไป ๑๐

๑๐ "เสียงจากฝรั่งเศส". ข่าวไทยนิกร ปีที่ ๑ ฉบับ ๔๑ (๓๐ กันยายน ๒๕๒๐)

ในปี ๒๕๒๐ นายปรีดีได้เดินทางไปปรากฏที่ประเทศอังกฤษ ได้พบกับนายป๋วย อึ๊ง-
ภากรณ์ซึ่งลี้ภัยการเมืองภายหลัง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ได้ไปพำนักที่นั่น ทั้งสองได้พบกันที่มหาวิทยาลัย
ลอนดอนพร้อมกับมีรูปถ่ายคู่กันใบหนึ่ง ซึ่งเป็นการถ่ายภาพคู่กันครั้งแรกของบุคคลทั้งสอง เวลานั้น
ภาพนี้คงมีความหมายสำหรับนักศึกษาปัญญาชนในต่างแดนเป็นอย่างมาก เพราะขณะนั้นสังคมการ
เมืองไทยกำลังประสบกับวิกฤตศรัทธาอย่างหนัก จากสายตาของผู้อยู่ต่างแดนซึ่งได้รับข่าวสาร
ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมไทยอย่างละเอียด ความหวังใญ่ยอมจะต้องมีมากเป็นธรรมดา และเมื่อผู้ใหญ่
สองคน คือ นายปรีดี พนมยงค์และนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้มาพบกันในลักษณะที่ต้องเผชิญมรสุมทาง
การเมืองจนไม่สามารถพำนักอยู่ในประเทศได้ แต่บุคคลทั้งสองก็ไม่หือถอย กลับเต็มไปด้วยความ
หวัง ได้ทำการเคลื่อนไหวหลายประการ เพื่อให้สังคมการเมืองไทยคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น
อยู่ตลอดเวลา ทั้งสองจึงกลายเป็นหลักของปัญญาชนไทยในต่างแดน ซึ่งระยะเวลาต่อมาปัญญา
ชนหลายคนได้เดินทางกลับประเทศและมีส่วนสำคัญในการสร้างภาพด้านบวกของนายปรีดี พนมยงค์

การเคลื่อนไหวของนายปรีดี พนมยงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การฟ้องร้องผู้ที่เขียน
พาดพิงถึงตน วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๒๑ นายปรีดี พนมยงค์โดยนายปาล พนมยงค์ผู้รับมอบ
อำนาจ ได้เป็นโจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลแพ่ง คดีหมายเลขดำที่ ๔๒๒๖ / ๒๕๒๑ คดีหมายเลขแดงที่
๑๔๒๑๒/๒๕๒๒ โดยโจทก์ได้ยื่นฟ้องนายรอง ศยามานนท์ จำเลยที่ ๑ บริษัทสำนักพิมพ์ไทย-
วัฒนาพานิชจำกัด จำเลยที่ ๒ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด จำเลยที่ ๓ ชื่อหาหรือฐาน
ความผิดละเมิด หมิ่นประมาท โฆษณาแพร่หลาย ซึ่งข้อความอันฝ่าฝืนต่อความจริง เป็นที่เสียหาย
แก่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของโจทก์ อันเกี่ยวเนื่องกับกรณีสวรรคตด้วย ๑๑

นายปรีดีฟ้องนายรอง ศยามานนท์ เนื่องจากหนังสือที่นายรองเขียน ประวัติศาสตร์ไทย
ในระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งในคำบรรยายฟ้องเขียนว่า

๑๑ สัจจา วาที . ท่านผู้บึงพูนศุข พนมยงค์เปิดเผยต่อศาลนายปรีดี พนมยงค์คือ
ผู้บริสุทธิ์ . หน้า ๖

จาเลขที่ ๑ ใช้วิธีเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ให้ดูประหนึ่งว่า เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่จาเลขที่ ๑ ได้สอดแทรกข้อความไว้มากมาย หลายประโยค และหลายตอนที่ฝ่าฝืนต่อความจริง อันทำให้เกิดความเสียหายแก่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของโจทก์ ๑๒

การที่นายปรีดีฟ้องร้องในคดีดังกล่าวนี้ เพราะผู้เขียนเป็นศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง หนังสือที่เขียนขึ้นย่อมได้รับความสนใจและความเชื่อถือจากผู้อ่าน และยิ่งใช้เป็นตำราประกอบการเรียนการสอนนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจะมีผลต่อความเข้าใจของชนรุ่นหลังที่มีต่อนายปรีดี

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๒๑ นายปรีดี พนมยงค์โดยนายपाल พนมยงค์ ผู้รับมอบอำนาจ ได้เป็นโจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลแพ่ง คดีหมายเลขดำที่ ๘๑๑๒ / ๒๕๒๑ คดีหมายเลขแดงที่ ๘๘๑๐ / ๒๕๒๒ ชื่อหาหรือฐานความผิดละเมิด หมิ่นประมาท โดยยื่นฟ้องนายชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ จาเลขที่ ๑ นายบัญชา คูหาสวัสดิ์ จาเลขที่ ๒ ห้างหุ้นส่วนจำกัดศึกษาสัมพันธ์ จาเลขที่ ๓ ห้างหุ้นส่วนจำกัดประพันธ์สาส์น จาเลขที่ ๔ ๑๓ หนังสือที่ถูกฟ้องเขียนโดยนายชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ ชื่อ ในหลวงอันหนักกับคดีลอบปลงพระชนม์ หนังสือเล่มนี้มีข้อความที่กล่าวว่ นายปรีดีพิพาทพระณีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ เมื่อผลการฟ้องร้องปรากฏออกมาว่า นายปรีดีชนะคดีความ ผู้แพ้คดีได้ประกาศลงหนังสือพิมพ์ว่า

ข้าพเจ้านายชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ จาเลขที่ ๑ และห้างหุ้นส่วนจำกัดประพันธ์สาส์น จาเลขที่ ๔ ขอแสดงความจริงว่าโจทก์ (นายปรีดี

๑๒ ปรีดี พนมยงค์ . ประวัติศาสตร์การเมืองไทย (จากคำบรรยายฟ้องนายรองศยามานนท์ในคดีหมายเลขดำที่ ๘๒๒๖ / ๒๕๒๑) . (กรุงเทพฯ ๗ : สันติธรรม, ๒๕๒๘) , หน้า ๘

๑๓ สัจจา วาที , เรื่องเดียวกัน , หน้า ๗

พนมยงค์) เป็นผู้บริสุทธิ์ ในกรณีสวรรคตของในหลวงอานันทมหิดล
รัชกาลที่ ๘ โจทก์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ... การที่โจทก์หลบหนีออกนอก
ประเทศนั้น เพราะหลบหนีรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๐
จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกัน ๑๔

ในปี ๒๕๒๖ ก่อนถึงแก่อสัญกรรม วันที่ ๘ เมษายน ๒๕๒๖ นายปรีดี พนมยงค์โดย
นางสาวนวลจันทร์ ณ ป้อมเพชร์ ผู้รับมอบอำนาจได้เป็นโจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลแพ่ง คดีหมายเลขดำ
ที่ ๔๒๒๔ / ๒๕๒๖ คดีหมายเลขแดงที่ ๘๑๗๙ / ๒๕๒๖ ฟ้องนายอานา ภมรบุตร จำเลยที่ ๑
นายไฉญญา ธรรมวิทย์ จำเลยที่ ๒ ชื่อหาหรือฐานความผิดละเมิดผิดปริญญาสากล ว่าด้วยสิทธิ
มนุษยชน หมิ่นประมาทไข่งข่าว แพร่หลายข้อความอันฝ่าฝืนต่อความจริง ทำให้เสียหายแก่ชื่อเสียง
เกียรติคุณความเจริญ และทางทำมาหาได้ของโจทก์ ๑๔ ผลการฟ้องร้องนายปรีดีขณะคดีความ
โดยผู้แพ้คดีประกาศในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า นายปรีดีไม่ได้ลี้ภัยไปต่างประเทศเพราะกรณีสวรรคต

บรรดาคำพิพากษาศาล การตัดสินคดีที่ฟ้องร้องนายชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์ ซึ่งได้รับการ
ตีพิมพ์เผยแพร่ชื่อ คำตัดสินใหม่กรณีสวรรคต ร.๘ โดยคำพิพากษาศาลแพ่งหมายเลขแดงที่ ๕๘๑๐/
๒๕๒๒ หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่นายปรีดีมีอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ ได้ให้รายละเอียด
และให้ความกระจ่างว่านายปรีดี พนมยงค์ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคต หนังสือเกี่ยวกับการ
ฟ้องร้องนี้ได้ทำให้คำพิพากษาศาลสถิตยัตติธรรมกลายเป็นคำรับรองความบริสุทธิ์ของนายปรีดี พนม-
ยงค์ ที่มีส่วนทำให้ไฉญญาชนหลายคนหันมายกย่องนายปรีดี ที่สำคัญคือ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่เริ่มมอง
นายปรีดีในแง่ดี เพราะ

ความจริงแล้ว จำเดิมแต่ต้น พ.ศ. ๒๕๒๑ มาแล้วที่ข้าพเจ้าเริ่มอ่าน
เอกสารต่าง ๆ ของนายปรีดี และที่เกี่ยวกับท่านผู้นี้มากขึ้น โดย
เฉพาะก็คำฟ้องที่เนื่องด้วยกรณีสวรรคต ข้าพเจ้าต้องยอมรับว่าข้อ

๑๔ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๗

๑๕ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๗- ๘

เขียนของท่าน บางชิ้นอ่านเข้าใจยากมาก แต่บางชิ้นที่ก็อ่านได้
 เนื้อหาสาระควบคู่ไปกับความเพลิดเพลิน แม้หลายต่อหลายชิ้นข้าพ-
 เจ้าจะไม่เห็นพ้องด้วย ... หากมาถึงช่วงนี้ความคิดที่มีเกี่ยวกับนาย
 ปรีดีได้ปลาสนาการไปยังขึ้นทุกที เมื่อทริฐและข้อเท็จจริงเปลี่ยนไป
 ถึงเพียงนี้แล้ว จึงไม่ยากที่เมื่อข้าพเจ้าได้รับหนังสือเรื่อง คำตัดสิน
ใหม่เกี่ยวกับคดีสวรรคต ... คำตัดสินใหม่นี้ชี้ทางสว่างให้ข้าพเจ้า... ๑๖

การที่สุลักษณ์ ศิวรักษ์หันกลับมาเห็นคุณค่าและยกย่องนายปรีดีอย่างเปิดเผย นอกจาก
 จะเกี่ยวพันกับสถานการณ์ทางสังคมการเมือง ที่ทำให้ความคิดของเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ความ
 พยายามของนายปรีดีเองก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สุลักษณ์เปลี่ยนความคิด ภายหลังจากที่นายปรีดี
 เขียนตอบโต้สุลักษณ์ไว้ใน บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย นาย
 ปรีดีได้เปลี่ยนท่าทีต่อสุลักษณ์ เพราะ

ลูกท่านบางคนได้ต่อว่าท่านว่าการที่ท่านเขียนโจมตีข้าพเจ้านั้น ท่าน
 เป็นฝ่ายผิด เพราะแม้ข้าพเจ้าจะเห็นต่างจากท่าน และปรักปรำท่าน
 ข้าพเจ้าก็มีสิทธิ์ อย่างน้อยข้าพเจ้าเป็นคนรักความยุติธรรม การ
 ตั้งตนเป็นศัตรูกับผู้รักความยุติธรรมนั้นไม่ถูกต้อง แม้จะเห็นต่างกัน
 ก็น่าจะเป็นแนวร่วมกันได้ หากไม่ ท่านจะไม่มีแนวร่วมเลย นอกจาก
 บริษัทบริวารที่เห็นพ้องด้วย เพราะฝ่ายราชาธิปไตยก็เกลียดท่าน

๑๖ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ , นายปรีดี พนมยงค์ตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์

(กรุงเทพฯ : มูลนิธิธิดาภิรมย์ , ๒๕๒๖) , หน้า ๑๑๒

ฝ่ายเผด็จการทหารก็ไม่ต้องการท่าน ฝ่าย พคท. ก็หาทางลบล้าง

เกียรติคุณของท่าน ๑๗

วิธีการหาพันธมิตรของปรีดีคือ ได้มีการติดต่อกับสุลักษณ์ โดย "แม้นายปรีดีจะไม่เคยติดต่อกับข้าพเจ้า ท่านผู้หญิงพูนศุขมักจะส่งข้อเขียนของท่าน และเอกสารหลักฐานต่าง ๆ มาให้ได้อ่านอยู่เนือง ๆ บางครั้งท่านส่งมาให้ถึงข้าพเจ้าเป็นคนแรกเสียด้วยซ้ำ " ๑๘

นอกจากนี้ นายปรีดีมีบุคคลที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างเขากับสุลักษณ์ที่เด่น ๆ คือ นายสุภาศิริมานนท์ อดีตบรรณาธิการอักษรสาส์น ผู้เคยใช้วารสารเล่มนี้เผยแพร่ความคิดแนวคิดสังคมนิยมหลังการรัฐประหาร ๒๔๙๐ สุภาศิริมานนท์เป็นผู้ที่สุลักษณ์ให้ความเคารพนับถือ เขาเป็นตัวเชื่อมที่ตรึงระหว่างสุลักษณ์กับนายปรีดี โดยสุภาไม่ได้ยึดเยียดให้สุลักษณ์เชื่อตามเขา แต่เชื่อมคนทั้งสองโดยอาศัยสถานการณ์จังหวะเวลาคำพูดในทางที่ดีของแต่ละฝ่ายมาออกอีกฝ่ายหนึ่ง รวมไปถึงเป็นสื่อกลางระหว่างบุคคลทั้งสองโดยการนำสิ่งอื่น ๆ เช่น หนังสือ มามอบให้

เดือนพฤษภาคม ๒๔๒๖ นายปรีดีถึงแก่อสัญกรรมที่บ้านพักชานกรุงปารีส เป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการพูดถึง เขียนถึงนายปรีดีมากมาย ซึ่งล้วนมีเนื้อหาแสดงให้เห็นว่านายปรีดีเป็นคนดีอีกคนหนึ่งที่ดีควรยกย่อง ในสังคมไทย เรื่องของความตาย นอกจากจะก่อให้เกิดมรณสติแล้ว ยังก่อให้เกิดการหยุดเพื่อคิดไตร่ตรองถึงความหลังและการพิจารณาอนาคต นอกจากนี้ การตายยังมีประเพณีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับศาสนา และธรรมเนียมปฏิบัติอีกมาก พิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการตาย ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาปัญญาชนหลายหมู่หลายเหล่า ร่วมมือสัมพันธ์กันในเรื่องของนายปรีดี พนมยงค์ ธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการตายของผู้มีชื่อเสียงก็มักจะมีหนังสืองานศพ การเขียนระลึกถึง หรือการจัดสนทนาหรือกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเกียรติแก่ผู้ตาย

๑๗ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๐๙

๑๘ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๑๐

ธรรมเนียนี่เองได้ก่อให้เกิดการพูดถึงบุคคลที่เคยเป็นบุคคลต้องห้ามได้อย่างเปิดเผย โดยอาศัย
 ธรรมเนียนปฏิบัติรองรับ จารีตประเพณีเกี่ยวกับการตายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การสร้างภาพลักษณ์
 ด้านบวกของนายปรีดี พนมยงค์ เกิดขึ้นมากกว่าทศวรรษก่อน ๆ อย่างเห็นได้ชัด

ปรีดี พนมยงค์ : กระบวนการกลายเป็นสัญลักษณ์ของเสรีนิยม

การเผชิญกับวิกฤติทางความคิดและความรู้สึก ทำให้ปัญญาชนเปลี่ยนแปลงท่าทีต่อนาย
 ปรีดี พนมยงค์ ขณะที่กลุ่มผู้สร้างภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดี รวมทั้งตัวนายปรีดียังทำการ
 เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับมีปัจจัยอื่น ๆ อีก ส่งผลให้ภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดี
 ภายหลังปี ๒๕๒๔ เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และนายปรีดี พนมยงค์ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของเสรี
 นิยมอย่างชัดเจน บรรดานักศึกษา ปัญญาชนที่ผละออกมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
 ก็หันกลับมาให้ความสนใจนายปรีดีเพิ่มขึ้น ส่วนนักศึกษา ปัญญาชนกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะที่มหา
 วิทยาลัยธรรมศาสตร์และกลุ่มปัญญาชนอิสระเป็นสองกลุ่มที่มีความสำคัญในการสร้างนายปรีดีเป็นให้
 เป็นสัญลักษณ์

๑. ภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์กับท่าทีของปัญญาชนภายหลังวิกฤติทางปัญญา

เมื่อนักศึกษา ปัญญาชนที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประสบกับปัญหา
 ต่าง ๆ จนต้องผละออกจากป่าหวนคืนสู่เมือง การเป็นนักปฏิวัติตามแนวทางที่เคยยึดถือได้คลาย
 ความสำคัญลง ส่งผลให้การยึดถือจิตกร ภูมิศักดิ์เป็นแบบวีรบุรุษคลายพลังลง นักศึกษา ปัญญาชน
 เริ่มมองการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ไม่ง้อแนวทางซ้ายจัดอีกต่อไป นักศึกษาปัญญาชนหลายคนี่ออกมา
 จากป่าไม้เพียงแต่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมเมืองที่พวกเขาทิ้งไปเป็นเวลานานเท่านั้น แต่ยังคง
 ออกมาวิพากษ์วิจารณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย* จนพรรคซึ่งประสบปัญหาแนวร่วมอยู่

* นักศึกษา ปัญญาชนที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เช่น
 เสกสรรค์ ประเสริฐกุล บุญส่ง ชเลธร เกษียร เตชะพีระ

แล้ว ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ท่าทีของนักศึกษา ัญญาชน ต่อภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงเวลาก่อน การที่ภาพวีรบุรุษของจิตร ภูมิศักดิ์คลาไคลพลังลง ทำให้นักศึกษา ัญญาชนซึ่งมีลักษณะแสวงหาวีรบุรุษทางชนชั้นของตัวเองอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤติทางความคิด ได้หันมาให้ความสนใจนายปรีดี พนมยงค์อีกครั้งหนึ่ง วิธีคิดของนายปรีดี พนมยงค์ที่เห็นแนวทางไม่ซ้ายไม่ขวา และความเคลื่อนไหวของนายปรีดีตามแนวทางดังกล่าว ทำให้นักศึกษา ัญญาชนหันมาเชิดชูนายปรีดี พนมยงค์ ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวนายปรีดี ถึงแก่อสัญกรรม ยิ่งทำให้กระแสการเชิดชูนายปรีดี พนมยงค์ปรากฏมากขึ้น

ภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ ที่นักศึกษา ัญญาชนให้การยอมรับภายหลังการเกิดวิกฤติทางปัญญาสะท้อนให้เห็นได้ดีที่สุดในบทละคร คือผู้อภิวัฒน์ เขียนโดยคารณ คุณะติลก

คารณ คุณะติลก อดีตสมาชิกชมรมพระจันทร์เสี้ยว ซึ่งเป็นกลุ่มก้าวหน้าในช่วงยุคแสวงหา ที่มีผลงานทางด้านละครเวทีสะท้อนสังคมหลายเรื่อง เช่น ชนบทหมายเลข ๑ ๒ ๓ คารณเขียนบทละคร คือผู้อภิวัฒน์ ภายหลังจากเกิดวิกฤติทางปัญญาของเพื่อน ๆ ัญญาชนรวมทั้งตัวเขาเอง โดยปี ๒๕๓๐ ที่เขาเขียนบทละครเรื่องนี้ ภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ได้รับการเชิดชูขึ้นมากแล้ว บทละครเรื่องนี้จึงเป็นเสมือนการการตกลึกของภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ใหม่ในทัศนะของนักศึกษา ัญญาชน

จากบทละครเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่า นักศึกษา ัญญาชนจำนวนไม่น้อยยอมรับว่า นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้อภิวัฒน์ คือเป็นผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ได้พาประเทศไปสู่ทางที่ก้าวหน้า ความล้มเหลวในการปฏิวัติสังคมนิยมทำให้นักศึกษา ัญญาชน เริ่มมองเห็นว่าหนทาง การเปลี่ยนแปลงสังคมนิยมเมืองไทยมิใช่เรื่องง่าย แต่การที่คน ๆ หนึ่งสามารถทำการเปลี่ยนแปลงบางส่วนในสังคมนิยมเมืองไทยได้ และเมื่อประสบอุปสรรคหลายครั้งหลายครา จนแม้ย่างเข้าสู่วัยชรายังมีความหวังในสังคมนิยมเมืองไทย ด้วยการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสังคมนิยมเมืองไทยอยู่เสมอ เป็นบุคคลที่น่ายกย่อง

นอกจากนี้แล้วภายหลังการเกิดวิกฤติทางปัญญา นักศึกษา ัญญาชนได้ช่วยทำการเผยแพร่ว่านายปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคต และในบทละครคือผู้อภิวัฒน์ เองได้สะท้อนความคิดดังกล่าวว่า

บรรยาย เข้าวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๘๙ ... สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อานันทมหิดลเสด็จสวรรคต...

- ปรีดีมาไหนหลวง

ปรีดี โททก ข้าพเจ้าไม่เคยแม้แต่จะคิด

ดีกฤทธิ์ บริษัทสยามรัฐจำกัด ม.ร.ว. ดีกฤทธิ์ ปราโมช...

จำเลย ขอแถลงความจริงว่า นายปรีดี พนมยงค์โจทก์

ไม่เคยเป็นจำเลยในคดีสวรรคตเลย และไม่เคยถูกศาล

พิพากษาว่ากระทำผิด... ๑๙

แนวคิดและแนวทางของนายปรีดี พนมยงค์ซึ่งเดินทางสายกลางก็ได้รับการนำมายกย่อง

ว่า

ปรีดี กลับไปอ่านหนังสือคอมมิวนิสต์ปีกซ้าย ความคิดระส่ำระสาย
แบบเด็กไร้เดียงสา แล้วหยุดโททกหลอกหลวงประชาชน
ชาวไทยว่า พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นผู้หา
ปวงชนต่อสู้กับญี่ปุ่น ข้าพเจ้าถูกโจมตีทั้งจากเผด็จการ
ฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา เพราะข้าพเจ้ายึดมั่นในประชาธิปไตย
โดยสมบูรณ์แบบ ๒๐ (เห็นโดยผู้เขียน)

๑๙ คำนวณ คุณชนิดลก , คือผู้อภิวัฒน์ , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปี่ซ่า , ๒๕๓๐) หน้า ๘๑

๒๐ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๙๑

ความคิดของนักศึกษาปริญญาชนว่า นายปรีดีเป็นผู้ยึดมั่นในแนวทางประชาธิปไตยสมบูรณ์ จึงทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของนักศึกษา ปริญญาชน ในการสร้างภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ ออกมาอีกครั้งหนึ่ง และภาพลักษณ์นายปรีดีจะถูกนำไปเป็นสัญลักษณ์ต่างในทางการเมือง ซึ่งจะถึงในหัวข้อถัดไป

๒. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับการสร้างนายปรีดี พนมยงค์ ให้เป็นสัญลักษณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยความคิดริเริ่มของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยมาจนถึงปี ๒๔๙๕ เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ สูญเสียโอกาสกลับสู่อำนาจทางการเมืองไปกับความพ่ายแพ้ในการทำรัฐประหาร ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ประสบกับมรสุมทางการเมือง เพราะรัฐบาลทหาร ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความเห็นว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นขุมกำลัง นายปรีดี มีการใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะที่ตึกโศภิตเป็นกองบัญชาการการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญ ๆ เช่น การต่อต้านญี่ปุ่น และกบฏวังหลวง จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มหาวิทยาลัยหลายอย่าง รวมทั้งมีการแต่งตั้งบุคคลที่รัฐบาลไว้วางใจมาดำรงตำแหน่งอธิการบดีแทนผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมักจะเป็นผู้นำทางการเมือง เช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม (๒๔๙๕-๒๕๐๐), จอมพลถนอม กิตติขจร (๒๕๐๓-๒๕๐๖)

จากความในบทที่แล้วจะเห็นว่านักศึกษาธรรมศาสตร์หลังปี ๒๕๐๐ ไม่ค่อยรู้จักหรือให้ความสำคัญกับนายปรีดีมากนัก จนกระทั่งภายหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ สถานการณ์ดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประสบวิกฤตการณ์จากเหตุการณ์นี้อย่างหนักทั้งด้านสภาพของมหาวิทยาลัย และที่สำคัญคือ ความบอบช้ำทางด้านจิตใจ รวมไปถึงความคิดเห็นที่ต่างกันของกลุ่มอนุรักษ์นิยมกับกลุ่มก้าวหน้า ถึงเรื่องทิศทางของมหาวิทยาลัย รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย โดยการสนับสนุนให้นายปรีดี เกษมทรัพย์ ได้ "ดำเนินตามนโยบายของรัฐบาลธานินทร์อย่างเคร่งครัดในด้านความเข้มงวดและการสอดส่องอาจารย์ที่เคยมีบทบาททางการเมืองก่อน ๖ ตุลา วิชาหลายวิชาถูกปิดห้ามสอน ทั้ง ๆ ที่เป็นวิชาพื้นฐาน เช่น

วิชา "สังคมกับเศรษฐกิจ" ๒๑ นอกจากนี้ก็ยังมี การแข่งขันทักษะกับนักศึกษา เช่น ออกกฏของมหา
วิทยาลัย" ว่าด้วยเครื่องแต่งกายของนักศึกษาที่กำหนดให้นักศึกษาหญิงต้องแต่งเครื่องแบบ นักศึกษา
ชายต้องสวมเสื้อสีขาว คาดเข็มขัดทั้งมหาวิทยาลัย ห้ามสวมรองเท้าแตะเด็ดขาด ห้ามพับแขน
เสื้อ โดยระยะแรกยามที่เฝ้าประตูมหาวิทยาลัยจะเป็นผู้ตรวจบัตรประจำตัวนักศึกษา..." ๒๒

การกระทำของอธิการบดีคนใหม่ ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่บรรดาอาจารย์และ
นักศึกษามหาวิทยาลัยมาก จนกระทั่งรัฐบาลธานินทร์อุกรรัฐประหารโดยพลเอกเกรียงศักดิ์
ชมนรินทร์ อาจารย์กว่า ๔๐๐ คน เข้าชื่อกันถึงนายเกษมมหาวิทยาลัย นายประกอบ หุตะสิงห์
ให้พิจารณาการกระทำของอธิการบดี จนสภาได้เสนอต่อปลัดทบวงมหาวิทยาลัยให้ปลดออกจาก
ตำแหน่งอธิการบดี ๒๓ ผลลัพธ์ก็คือมีการเสนอนายประกาศน์ อวยชัยให้เป็นอธิการบดีคนใหม่
ซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔

ขณะที่ปัญหาเรื่องผู้บริหารมหาวิทยาลัยเริ่มไปในสู่ทางที่ดีขึ้น แต่วิกฤตศรัทธาในธรรม-
ศาสตร์ก็ยังคงมีอยู่ อาจารย์คนหนึ่งให้สัมภาษณ์ ข่าวไทยนิกร ถึงปัญหาภายในมหาวิทยาลัยว่า
"ช่วงที่ผ่านมามีอาจารย์หลายคนแยกบทบาทในการสอนหนังสือกับบทบาททางการเมืองไม่ออก มอง
นักศึกษาหลงผิด นักศึกษาก็มองอาจารย์บางคน เหมือนเป็นศัตรู มีแต่ความสับสนและหวาดระแวง
แล้วมันจะไปเรียนหนังสือกันได้อย่างไร" ๒๔ ปัญหาดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
ที่สถานการณ์ทางสังคมการเมืองมีส่วนทำให้เกิดการแยกฝ่ายอุดมการณ์กันอย่างชัดเจน ยิ่งเมื่อเกิด
เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก็ยิ่งเห็นความแตกต่างเหล่านี้ชัดเจนขึ้นมีการมองว่า "อาจารย์ที่

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๑ "ธรรมศาสตร์ภาพจำลองของการเมืองไทย" ข่าวไทยนิกร ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓๔
(๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๐) หน้า ๑๔

๒๒ "อธิการบดีธรรมศาสตร์เก้าอี้ไม่อุ่น" ข่าวไทยนิกร ปีที่ ๑ (๑๖ พฤศจิกายน
๒๕๒๐), หน้า ๑๑

๒๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓

๒๔ เรื่องเดียวกัน

ไม่ใช่หนักอึ้งรักเหนียว... เป็นฝ่ายชาย" ๒๕ การแบ่งกลุ่มออกเป็นพวก เมื่อรวมเข้ากับความบอบช้ำของมหาวิทยาลัยและการโจมตีจากสื่อมวลชนบางฉบับ เช่น ตะวันสยาม โจมตีว่า "อาจารย์ฝ่ายชายประหลาดวังแพนกำจัดอธิการบดีมธ. เปิดทางให้ชายครองแทน" ๒๖ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะมีผลให้บรรดานักศึกษาและอาจารย์มีความต้องการฟื้นฟูมหาวิทยาลัย ทั้งด้านชื่อเสียงและวิถีสอนของมหาวิทยาลัยกลับคืนมา แต่ความเคลื่อนไหวที่จะเริ่มฟื้นฟูมหาวิทยาลัยน่าจะเริ่มหลังปี ๒๕๒๓ ซึ่งจะใกล้กับปี ๒๕๒๗ อันเป็นปีที่มหาวิทยาลัยจะมีอายุครบกึ่งศตวรรษ ซึ่งจะมีการจัดงานฉลองมากมายทั้งด้านพิธีกรรม การพิมพ์หนังสือที่ระลึก และที่สำคัญคือมีโครงการเขียนประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ขึ้น

การเตรียมงานฉลองกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ดูจะเป็นจุดสำคัญที่บ่งบอกได้ว่า อาจารย์นักศึกษาระบบธรรมศาสตร์มองประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยตัวเองอย่างไร และที่สำคัญพวกเขามองนายปรีดีพนมยงค์อย่างไร ซึ่งเมื่อถึงเวลาที่จะต้องเขียนประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ คณะผู้จัดทำมีความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ที่บังคับอยู่แล้วว่า พวกเขาจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องนายปรีดีพนมยงค์ซึ่งมีฐานะเป็นผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยโดยปริยาย

กลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการเขียนประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ประกอบด้วย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะอีก ๖ คน* โดยเริ่มโครงการเขียนประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ปี ๒๕๒๕ การเขียนประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ในเวลาต่อมาจะเขียนตั้งแต่ การสถาปนามหาวิทยาลัยถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง และเน้นประวัติของมหาวิทยาลัยมากกว่าจะกล่าวถึงนายปรีดีโดยละเอียด โดยกล่าวว่า นายปรีดีเป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยและกล่าวว่า

โดยที่นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้กำหนดหนึ่งของคณะราษฎรและเป็น

๒๕ เรื่องเดียวกัน

๒๖ เรื่องเดียวกัน

* ประกอบด้วย สุนทรี อาสะวะไวย้ , สุภาภรณ์ จรัสพันธ์ , ทรงยศ แวหงษ์ , สุวิมล รุ่งเจริญ , นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ , ตารง ไคร์ครุฑ

หัวเรียวหัวแรงในการจัดตั้ง มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญดอกหนึ่ง ซึ่งจะนำประเทศไทยไปสู่ประชาธิปไตย การจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงได้เห็นจุดสำคัญอยู่ที่ การเปิดเสรีภาพทางการศึกษาให้กว้างขวางที่สุด ๒๗

แม้การเขียนจะไม่ได้เห็นเรื่องราวของนายปรีดีมากนัก แต่ตัวกระบวนการสืบหาเรื่องราวได้เป็นส่วนหนึ่งที่พักักัดหน้าให้นายปรีดี พนมยงค์กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

ในกระบวนการค้นหาและหาความสำคัญของนายปรีดีมาโยงกับธรรมศาสตร์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นคู่ลับบาทสำคัญคนหนึ่ง เขาเป็นอาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ จบการศึกษาปริญญาตรีจากคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจบปริญญาเอกสาขาประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา กลับมาสอนหนังสือที่คณะศิลปศาสตร์ปี ๒๕๑๖ เป็นคนหนึ่งที่ร่วมลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๖ เมื่อเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ น่าจะเป็นอีกจุดหนึ่งที่มีผลต่อความคิดและความรู้สึกของเขามาก ดังนั้นเขาจึงขอลาไปทำวิจัยที่ประเทศญี่ปุ่น แล้วได้เขียนความรู้สึกขณะนั้นไว้ว่า

บางครั้งก็ไปไหว้พระและทำบุญด้วยการจุดธูปและเทียน แล้วก็โยนเหรียญเงินเยนทำบุญ ตบมือสามแปะตามแบบญี่ปุ่น ทั้ห้ เพื่อให้ใจสบาย และสงบสติอารมณ์จากความทารุณโหดร้ายของ ๖ ตุลาคม ๒๕

๒๗ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ . สำนักนธรรมศาสตร์และการเมือง . (กรุงเทพ ฯ : ดอกหญ้า , ๒๕๓๔) , หน้า ๖๕

๒๘ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ . "อีกคิวซัง เณรน้อยเจ้าปัญญา" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๕ (๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๗) หน้า ๕

การที่ชาวนิวยอร์กรู้สึกกระทบกระเทือนจากเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เป็นอาการที่ฟ้องแก่นักศึกษาปัญญาชน ควรจะดูว่าความคิดทางสังคมนิยมของเขาเป็นอย่างไร เพื่อดูเป็นพื้นฐานความเข้าใจถึงความคิดของเขาที่มีต่อนายปรีดี พนมยงค์ ชาวนิวยอร์กเริ่มเขียนหนังสือในรูปของบทความต่าง ๆ มาตั้งแต่ปี ๒๕๑๑

งานเขียนของชาวนิวยอร์ก เกษตรศิริ * เกี่ยวข้องกับการมองสถานการณ์อินโดจีนด้วยสายตาที่ปราศจากการสวมแว่นแบบรัฐบาลอเมริกัน เขียนถึงเรื่องราวในสังคมไทย เช่น เรื่องการเมือง สังคม ทั้งหมดนี้ได้สะท้อนทัศนะเสรีนิยมของเขาออกมาอย่างชัดเจน ชาวนิวยอร์กเป็นอาจารย์หนุ่มคนหนึ่งที่นักศึกษาปัญญาชนให้ความนิยมยกย่อง หนังสือเล่มหนึ่งที่เขาแปลชื่อ ोजनाथान लिपि วิงส์ตันชานวอล ตีพิมพ์ปี ๒๕๑๗ เป็นหนังสือที่นักศึกษาปัญญาชนนิยมอ่านอย่างกว้างขวาง เพราะเรื่องราวของोजनाथานก็เหมือนกับคนหนุ่มสาวในยุคหนึ่งที่ต้องการแสวงหา และเฝ้านถึงเสรีภาพ ดังนั้นการที่ชาวนิวยอร์กสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย เช่น วิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ประกอบกับการตีพิมพ์งานวิจารณ์ประวัติศาสตร์การเมือง ทำให้มีผู้สนใจเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากขึ้น

จากอาชีพนักประวัติศาสตร์ และครูสอนวิชาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการเมืองไทยสมัยใหม่ ทำให้เขาต้องหันกลับไปดูความเป็นมาทางการเมืองไทย และจากภูมิหลังของเขาที่ต่อต้านเผด็จการ มีทัศนะเสรีนิยม ทำให้เขามีความสนใจนายปรีดี พนมยงค์ เห็นได้จากปี ๒๕๑๓ เขาไปสัมภาษณ์นายปรีดีเกี่ยวกับคณะราษฎรและความเป็นมาทางการเมืองไทยอื่น ๆ ซึ่งต่อมาเขาได้เขียนเรื่องสั้นพิมพ์ใน จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปี ๒๕๑๙ เมื่อเขาเขียนประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ได้เตรียมเข้าสัมภาษณ์นายปรีดี พนมยงค์อีกครั้ง แต่นายปรีดีมาถึงแก่อสัญกรรมเสียก่อน ชาวนิวยอร์กเคยพูดถึงเรื่องที่ว่า

* ผลงานของชาวนิวยอร์ก เกษตรศิริ เช่น สงครามอินโดจีน : เวียดนาม เขมร ลาว (๒๕๑๗) , ประชาธิปไตยของชาวม้า (๒๕๑๖) , ปรัชญาประวัติศาสตร์ (๒๕๑๘)

...ท่านจะให้สัมภาษณ์ในวันที่ ๗ และ ๘ ท่านจัดให้ผมสองวัน
แต่ปรากฏอย่างที่ท่านทั้งหลายทราบนะครับ ผมบุญน้อยบุญไม่มาก
เหมือนคุณสุภา ศิริमानนท์ ซึ่งได้ไปอยู่ได้ไปเรียนใต้ถุนเรือ
ราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยอยู่เป็นเวลานาน ...
ดังนั้น หลายประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นมาของมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ก็คงต้องค้นคว้ากันต่อไป ผมเข้าใจว่าหลายอย่าง
ก็คงสูญสลายไปกับท่านผู้ประศาสน์การ นี่เป็นสิ่งที่ผมเสียใจมาก
ในชีวิตการทำงานในมหาวิทยาลัยนี้ ๒๙

จากที่คณะด้านสังคมการเมืองของชาวมหาวิทยาลัย เมื่อมามองประวัติศาสตร์การเมืองไทย
หลัง ๒๔๗๕ จึงออกมาในรูปการต่อสู้ระหว่างสองกลุ่มหลัก คือ กลุ่มทหาร ซึ่งมีจอมพล. ปิบูล-
สงครามเป็นผู้นำและกลุ่มพลเรือน ซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ การแบ่งเป็นสองฝ่ายเช่นนี้
ย่อมจะทำให้ภาพของนายปรีดีดีขึ้น เนื่องจากพิษร้ายของระบอบเผด็จการทหารที่มีต่อสังคมการเมือง
ของประเทศได้ส่งผลให้มองอดีต และกลุ่มทหารเป็นปัจจัยหรือสาเหตุหนึ่งของความเลวร้าย
ในทางการเมือง ดังนั้น ภาพของพลเรือนและผู้นำพลเรือนอย่างนายปรีดี จึงได้รับความสำคัญ
เพิ่มขึ้นโดยอัตโนมัติ และด้วยสายตาท้ายของนายปรีดีในฐานะสมาชิกคณะราษฎร ผู้ยังยึดมั่น
อุดมการณ์อย่างไม่เปลี่ยนแปลงจึงถือเอานายปรีดีเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า ชื่อเขียนและบทความที่
นายปรีดีเขียนขึ้น เช่น เรื่องเกี่ยวกับคณะราษฎร และการเมืองหลัง ๒๔๗๕ กลายเป็นหลักฐาน
ชิ้นสำคัญที่ชาวมหาวิทยาลัยและนักศึกษานักวิชาการในยุคนี้ยึดถือ

ชื่อเขียนของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมองดูผู้มีความคิดเห็นต่างจากตนว่า เป็นเรื่องของ
การละทิ้งอุดมการณ์ ได้กลายเป็นกรอบสำคัญที่มาสอดรับกับวิถีคิดของชาวมหาวิทยาลัยและคนอื่นๆ จนทำให้

๒๙ ชาวมหาวิทยาลัย เกษตรศิริ . " ปรีดี พนมยงค์กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ " ปรีดี
ปริทัศน์ . (กรุงเทพฯ ๑ : เทียนวรรณ , ๒๕๒๖) , หน้า ๗๔

ชาวนิวยอร์กมองว่าเหตุจลาจลทหารอย่างจวมพล ป. พิบูลสงครามฝักใฝ่ญี่ปุ่น เป็นพวกอำนาจนิยม ซึ่งต่อมา ประมาณปี ๒๕๓๖ ท่าทีของชาวนิวยอร์กที่มีต่อจวมพล ป. เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

การมองปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มพลเรือนว่า เป็นกลุ่มการเมืองที่ควรพูดถึงในประวัติศาสตร์ไทย และนายปรีดีเป็นผู้หาพลเรือนที่มีความคิดก้าวหน้า ส่งผลให้ชาวนิวยอร์กพร้อมที่จะโยนนายปรีดีมาเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งแน่นอนว่าความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อมกับปัญญาชน นักศึกษาคณะอื่น ๆ รวมทั้งกลุ่มที่ผละออกมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งประสบการณณ์เสียหนึ่งของพวกเขาที่ถูกปฏิเสธจากอำนาจรัฐ ทำให้พวกเขาเข้าใจถึงชะตากรรมของนายปรีดีได้มากกว่าการรับรู้ผ่านหนังสือเหมือนช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา

ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลุ่มที่มีความคิดเช่นนี้จะมีมากพอสมควร แม้ว่าปี ๒๕๒๖ นายปรีดีถึงแก่อสัญกรรม อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นางนงเยาว์ ชัยเสรี จะพูดถึงนายปรีดีว่า

ต้องคุยกับสมาคมธรรมศาสตร์ว่า จะมีการดำเนินการอย่างไรในเรื่องนี้ เพราะท่านปรีดีเป็นผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ... ในแง่อื่น ๆ ดิฉันไม่ทราบ ก่อนหน้าที่ท่านเสียชีวิต ท่านก็ไม่สู้มีบทบาทอะไรอีกแล้ว เพราะชรา และมีฐานะเป็นเพียงผู้สืบทอดทางการเมืองคนหนึ่ง แต่ในฐานะที่ท่านเป็นต้นคิดสำคัญในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชาวธรรมศาสตร์ทุกคนรู้สึกว่าเป็นความสูญเสีย ^{๓๐}

การพูดถึงนายปรีดีของอธิการบดี ได้สะท้อนถึงความคิดต่อนายปรีดีอย่างกึ่งรับกึ่งปฏิเสธ คือ ยอมรับว่านายปรีดีมีความสำคัญต่อมหาวิทยาลัย เพราะเป็นผู้ประศาสน์การ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่ให้ความสำคัญเต็มที่นัก วิธีคิดแบบนี้ก็คงเป็นอีกกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งที่ยังไม่สามารถตัดสินใจได้

^{๓๐} มาตุภูมิรายวัน ๔ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน มิตรกาสรวาล . (กรุงเทพฯ ฯ : โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย , ๒๕๒๖) , หน้า ๒๑๔ - ๒๑๕

อย่างเด็ดขาด เพราะนายปรีดีมีความสำคัญก็จริงอยู่ แต่การพูดว่านายปรีดียังเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย อาจมีผลไปในทางที่ไม่พึงปรารถนา แต่ถ้าจะปฏิเสธก็คงไม่ได้อย่างที่อธิการบดีได้อ้างเรื่องความกตัญญู และหลังการอสังกรรมของนายปรีดี นักศึกษา ปัญญาชนจำนวนมากได้เรียกร้องและให้ความสำคัญกับนายปรีดีมาก จนเป็นแรงบีบให้กลุ่มที่มีความคิดกึ่งรับกึ่งปฏิเสธต้องเปลี่ยนแปลงท่าที

ระหว่างที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เตรียมการเฉลิมฉลองวันสถาปนามหาวิทยาลัยครบรอบกึ่งศตวรรษ นักศึกษารุ่นใหม่ของมหาวิทยาลัยได้แสดงการยอมรับนายปรีดี พนมยงค์ เป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก ในงานฟุตบอลประเพณีระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเดือนมกราคม ๒๔๒๖ กองเชียร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้นำรูปของนายปรีดีออกมาเผยแพร่สู่สาธารณชนเป็นครั้งแรก พร้อมกับบทกวีว่า

พ่อน้ำชาติด้วยสมมอและสองแขน

พอสร้างแค่นั้นธรรมศาสตร์ประกาศศรี

พ่อของช้านามระบือชื่อปรีดี

แต่คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ ๓๑

การนำภาพนายปรีดี พร้อมกับบทกวีดังกล่าวมาแสดงในงานฟุตบอลประเพณี เท่ากับประกาศให้คนทั่วไปรับรู้ ว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยอมรับนายปรีดี เป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยก่อนที่ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยจะแสดงการยอมรับ เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ควรเข้าใจแก่นแท้ของงานฟุตบอลประเพณีเสียก่อน งานฟุตบอลประเพณีในแง่หนึ่ง เป็นการอวดสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยทั้งสอง ซึ่งเป็นจารีตที่ค่อนข้างอนุรักษ์นิยม แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้हित นักศึกษาอาศัยความเป็นอนุรักษ์นิยมนี้ สอดแทรกความคิดเห็น

เชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคม และรัฐบาลโดยไม่ถูกเพ่งเล็งหรือเสียหาย เพราะรูปแบบของงานที่มีมานานได้กลายเป็นพิธีกรรมที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป โดยยอมรับทั้งส่วนที่เป็นอนุรักษนิยมและความคิดวิพากษ์วิจารณ์ควบคู่กันไป

การแสดงสัญลักษณ์ที่เป็นความภาคภูมิใจของมหาวิทยาลัยนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็แสดงพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งถือเป็นองค์พระผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัย และตราพระเกี้ยวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำพระองค์รัชกาลที่ ๕ รวมทั้งเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นพระผู้ให้ได้อย่างเต็มที่และภาคภูมิใจ เพราะสถาบันกษัตริย์ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาหลัง ๒๕๐๑ และตัวสถาบันเองได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเพิ่มขึ้นมาก แต่ในขณะนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีสัญลักษณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น โดม ซึ่งหมายถึงแห่งดินสอ เป็นตัวแทนภูมิปัญญาและเสรีภาพที่วาดจรดแผ่นฟ้าแทนกระดาดหรือสิ้นแผ่นดิน และนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ก็เคยให้ความหมายกับโดมว่า "หากขาดโดมเจ้าพระยาท่าพระจันทร์ เหมือนขาดสัญลักษณ์ที่กษัตริย์" * แต่ในแง่ของการสื่อสารสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก สัญลักษณ์นามธรรมนี้ดูจะมีความหมายน้อยสำหรับบุคคลอื่นที่ไม่มีความเกี่ยวข้อง

ธรรมศาสตร์ยุคที่มีผู้นำทางทหาร เป็นอธิการบดี มีการนำมหาวิทยาลัยไปผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีการขอพระราชทานเพลงประจำมหาวิทยาลัยและต้นไม้อประจำมหาวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้พระราชทานเพลง "ยูงทอง" เป็นเพลงประจำมหาวิทยาลัย และเสด็จพระราชดำเนินมาทรงปลูกต้นยูงทอง ให้เป็นต้นไม้อประจำมหาวิทยาลัย ทั้งสองสิ่งนี้ธรรมศาสตร์รับเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย เพราะความจงรักภักดีในสถาบันกษัตริย์ที่เพิ่มขึ้นได้ผนวกเอาบุคคลธรรมดาที่ได้เข้าทำงาน หรือเข้ามาศึกษาที่นี้รวมเข้าไปด้วย

ขณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเอ่ยพระนามพระองค์ผู้ก่อตั้งได้อย่างเต็มที่โดยคนในสังคมยอมรับ แต่สำหรับธรรมศาสตร์ ผู้ริเริ่มและมีส่วนสำคัญในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยถูกโหมมาจาก

* บทกวีของรวิ โดมพระจันทร์

อำนาจรัฐว่าเป็น "ปีศาจทางการเมือง" นักศึกษาปัญญาชนในธรรมศาสตร์จึงต้องหลบซ่อนบุคคลผู้

แต่ภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ธรรมศาสตร์เป็นจุดศูนย์กลางความเคลื่อนไหว
ที่นำไปสู่การสิ้นสุดของระบอบเผด็จการถนอม - ประภาส ความภูมิใจในมหาวิทยาลัยได้เปิดโฉม
หน้าใหม่ขึ้น ดังที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เขียนถึงความทรงจำในการเคลื่อนไหวเดือนตุลาคม
๒๕๑๖ ว่า

เข้มน่าพิกากระดิกบอเวลาเที่ยงตรง ผมไม่มีทางเลือกแล้ว...
"เคลื่อนไหวขบวน" ผมออกคำสั่งอย่างหนักแน่น ภาพที่เกิดขึ้นตอนนั้น
เหมือนสิ่งมีชีวิตขนาดมหึมา ที่ขยับเรื้อนร่างของมันเพื่อตีบคลานจาก
แหล่งที่อยู่ ... แววดาแต่ละคู่บ่งบอกความรู้สึกหลากหลาย หลายคน
จูงมือกันแน่น บางคนหน้าตาคลอเพราะความรู้สึกอันบอบบาง ถูก
กระทบอย่างแรง จากความยิ่งใหญ่ที่ก่อรูปอยู่เบื้องหน้า ... คงไม่มี
ใครรู้ว่าอีก ๔๘ ชั่วโมงข้างหน้า เส้นทางสายนี้จะกลายเป็นเส้นทาง
ที่พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของประชาชาติไทย

โอดดดยามเที่ยง ระอุพุ่งวไปทิ้งหน้า ผมปวดเหงื่อที่ย้อยลง
มาตามแก้มและคาง ส่งประกายตาอึมรมิตรภาพของผู้ที่โอบมือให้
หลังจากรอมมาเกือบเจ็ดปีเต็ม วันนี้เป็นวันที่ผมภูมิใจในความเป็น
นักศึกษาธรรมศาสตร์ ๓๒ [เห็นตามต้นฉบับ]

รูปแบบความภูมิใจในมหาวิทยาลัยที่ได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
คือความภูมิใจที่มหาวิทยาลัยได้มีส่วนร่วมใช้สังคม ก่อนหน้าเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคมเพียงเล็กน้อย มี

๓๒ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล "ธรรมศาสตร์กับ ๑๔ ตุลาคมความทรงจำของผู้รู้เห็น"
ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี . (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๒๗) , หน้า ๔๘๗

การพูดกันว่า "ประวัติศาสตร์ของธรรมศาสตร์ คือประวัติศาสตร์ของประชาชน" จนเมื่อเกิดเหตุการณ์เดือนตุลาคม ข้อความดังกล่าวดูจะเป็นจริงและได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น นอกจากนั้น การมองประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ได้ไปผูกกับการเมืองมากขึ้น เหมือนกับที่ชาวนิวยอร์ก เกษตรศิริ บอกว่า ตุลาการเมืองไทยสามารถดูได้จากประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ เมื่อเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ โศกนาฏกรรมใหม่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เหมือนเป็นโศกนาฏกรรมของสังคมการเมืองไทย ความมืดได้เข้ามาครอบคลุมอีกครั้งหนึ่ง ความภูมิใจใหม่มหาวิทยาลัยต้องเจือปนด้วยความเจ็บปวดที่ไม่ยอมหายไปได้โดยง่าย

ธรรมศาสตร์ จึงมีความต้องการสัญลักษณ์ที่จะฟื้นฟูความเป็นมหาวิทยาลัยของประชาชน นายปรีดี พนมยงค์จึงกลับมา เพราะการที่นักศึกษา ปัญญาชนมองประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยในรูปแบบสัมพันธ์กับสังคม สัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยที่พึงปรารถนาจึงควรเป็นบุคคลที่มีความรู้ มีความคิดก้าวหน้า มีคุณธรรม เป็นผู้ที่มีความหวังถึงอนาคตที่ดีของสังคมการเมืองอย่างไม่ย่อท้อ ดังนั้น เดือนพฤษภาคม ๒๕๒๖ การอัญกรรมของนายปรีดีจึงน่าจะก่อให้เกิดความคิดอย่างน้อยสองประการ

ประการแรก การที่นายปรีดีถึงแก่อสัญกรรมในต่างแดนเป็นสิ่งกระตุ้นให้ความคิดเรื่อง "คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ" ชัดเจนขึ้น เพราะนอกจากนายปรีดีแล้ว เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ยังทำให้นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งเป็นผู้ที่นักศึกษา ปัญญาชนให้ความเคารพนับถือก็ต้องออกไปพำนักยังต่างประเทศด้วยแรงบีบของพวกขวาจัด ที่กล่าวหาว่าเขาเป็นคอมมิวนิสต์ และยุยงนักศึกษาให้ก่อความไม่สงบในบ้านเมือง เมื่อนายปรีดีถึงแก่อสัญกรรม ความรู้สึกสลดใจอย่างลึกซึ้งต่อโศกนาฏกรรมของ "คนดี" ได้ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวยกย่องนายปรีดีตามมา

ประการที่สอง การอัญกรรมของนายปรีดีได้เปิดโอกาสให้การเชิดชูยกย่องนายปรีดี เป็นไปได้โดยปราศจากอุปสรรคตั้งแต่ก่อน เนื่องจากความตายคือ การสูญสิ้นสิ่งที่เราเป็นเจ้าของ สิ่งที่ดีควรจะเป็นของเราหลุดลอยไป การปราศจากตัวตน เปิดโอกาสให้การตีความเป็นไปอย่างเสรี ไม่ว่าจะใครจะยกย่องเชิดชูนายปรีดีอย่างไรก็ไม่ก่อให้เกิดการโจมตีว่าเป็นสมุน หรือได้รับแผนร้ายจากนายปรีดีได้อีกต่อไป ท่ามกลางกระแสความคิดดังกล่าว การเคลื่อนไหวของปัญญาชนภายนอกมหาวิทยาลัยเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเชิดชูนายปรีดีให้เป็นสัญลักษณ์ของธรรมศาสตร์ด้วย ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

๓. ความเคลื่อนไหวของปัญญาชนอื่นๆ

ประมาณปี ๒๕๒๔ ก่อนการอสัญกรรมของนายปรีดี พนมยงค์ ปัญญาชนกลุ่มก้าวหน้าซึ่งประกอบด้วยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ , สุภา ศิริมานนท์ , ทวี หมั่นนิกร , ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคนอื่นๆ ได้ร่วมกันจัดตั้ง "โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย" สุลักษณ์ ศิวรักษ์เขียนว่า "ผมเองมีส่วนร่วมในการจัดตั้งโครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย ตั้งขึ้นกว่าสองปีก่อนนายปรีดีจะเสียชีวิต และตั้งขึ้นจากความเห็นชอบของท่าน ..." ^{๓๓} สุลักษณ์กล่าวถึงเป้าหมายการจัดโครงการนี้ขึ้นเพื่อท้าทายให้คนรุ่นใหม่คิดถึงสังคม นำพาสังคมไปสู่อนาคตด้วยสติปัญญาที่เป็นตัวของตัวเอง

เพื่อจะท้าทายนักวิชาการ และปัญญาชนรุ่นใหม่ว่าเมื่อ ๕๐ ปี ๖๐ ปี ก่อน คนอย่างอาจารย์ปรีดีและทุกคนที่ร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง สามารถคิดแก้ไขปัญหาสังคมได้ คิดวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อให้เราเป็นตัวของเราเอง ... หลังจากนั้นประมาณครึ่งศตวรรษ เราหมดปัญญาแล้วหรือ... ^{๓๔}

และอีกประการหนึ่ง

ทำไมต้องโครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย เพราะนายปรีดี พนมยงค์นั้นเป็นผู้สนใจในปัญหาของสังคมไทย เป็นผู้ที่ต้องการแก้ไข ปัญหาพื้นฐานให้ราษฎรไทย ปี ๒๕๓๕ เป็นการนำประชาธิปไตยมา

^{๓๓} สุลักษณ์ ศิวรักษ์ . "ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย สัจจะคืนเมือง" ปรีดีคืนเมือง . (กรุงเทพฯ ๗ : อักษรสาส์น , ๒๕๒๙) , หน้า ๕๒ - ๕๓

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๕๓

เพื่อประชาชนได้มีสิทธิมีเสียงในการชี้ชะตากรรมของตัวเอง ถ้าท่าน
 ยังไม่คิดทำอะไรต่อไปอีกอย่างขณะนั้นท่านก็ยังคงเป็นใหญ่อยู่...อาจารย์
 ปรีดีนั้นท่านมีความสำคัญทั้งต่ออดีต ท่านมีความสำคัญทั้งต่อ ปัจจุบัน
 และอนาคต... เวลาที่เราแทบทั้งหมดหาทางแก้เพื่ออนาคต แต่มอง
 ไปที่ฝรั่ง มองไปที่ญี่ปุ่น มองไปที่ระบบทุนนิยม...อาจารย์ปรีดีท่าน
 ไม่ได้คิดอย่างนั้น ท่านกลับมาหาธรรมะ กลับมาหารากฐานของ
 เราเอง... ๓๕

การที่สุภา ติริมานนท์และสุลักษณ์ ติวรักษ์เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญของโครงการ ทำให้
 โครงการนี้ดำเนินไปด้วยดี เพราะสุภา ติริมานนท์เป็นนักคิดฝ่ายก้าวหน้าที่ปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ให้ความ
 นับถือ ส่วนสุลักษณ์ ติวรักษ์เป็นผู้ที่มีพลัง หรือเป็นแนวร่วมที่ดีในการเชิญนายปรีดี พนมยงค์
 ด้วยเหตุที่สุลักษณ์เป็นปัญญาชนที่ลืบทบาทเด่นคือ มีกิจกรรมทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการพูดการ
 เขียนและมีสำนักพิมพ์ของตัวเองที่สามารถเผยแพร่ผลงานและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ออกมา รวมไปถึง
 เขาเป็นปัญญาชนคนสำคัญภายหลัง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ที่เห็นว่าสังคมไทยควรมีมิติความคิดเรื่องสันติ
 วิธีและกลับไปหารากเหง้าความคิดทางพุทธศาสนา เพื่อหาความคิดอันเป็นอิสระอย่างเป็นตัวของตัวเอง
 สุลักษณ์จึงมีปัญญาชนหนุ่มสาวสนใจความคิดมากมาย เพราะหลังวิกฤตทางความคิด การ
 เข้าหาแก่นทางพุทธศาสนา เป็นแนวทางหนึ่งที่ปัญญาชนจำนวนมากให้ความสนใจ

นอกจากนี้หลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ยุคมติการรับใช้สังคมได้กลายเป็นวิถีคิดหนึ่งของ
 คนหนุ่มคนสาว ซึ่งต่อมากลุ่มนี้ และปัญญาชนคนหนุ่มสาวรุ่นต่อ ๆ มา ได้เลือกที่จะใช้ชีวิตอยู่กับ
 ชวนา กรรมกร และผู้ด้อยโอกาสในสังคม ด้วยการทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกิดขึ้นมาก
 มากมายหลังปี ๒๕๒๓ แนวทางของปัญญาชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน ค่อนข้างเห็นเรื่องการสร้าง
 สรรค์สติปัญญาอย่างไทย โดยรวมไปถึงการยกย่องบุคคลที่มีความคิดความอ่านมาจากรากเหง้าของ

สังคมไทย ทวนกระแสทุนนิยม กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนหลายกลุ่มมีความสัมพันธ์อันดีกับสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้ซึ่งมีความกว้างขวางและมีความสามารถในการติดต่อขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เข้ามาทำงานองค์กรพัฒนาในประเทศ ดังนั้น เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ถึงแก่อสัญกรรม การเป็นแนวร่วมของบุคคลเหล่านี้จึงมีพลังในการเขียนถึงและเชิดชูนายปรีดี

ทันทีที่นายปรีดี พนมยงค์ถึงแก่อสัญกรรม การแสดงความคิดเห็นในสังคมไทยก็เกิดขึ้น เริ่มด้วยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ให้สัมภาษณ์ถึงนายปรีดี ในเชิงให้รัฐบาลจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งว่า

... มรณกรรมของนายปรีดีครั้งนี้เป็นการสูญเสียที่สำคัญที่สุด... เป็นที่น่าเสียดาย กลับมีคนบางกลุ่มบางพวกไม่เห็นคุณค่าของผู้ที่ประหยศให้แก่ประเทศไทย ที่เขากลัว ๆ กันนั้น เขากลัวสัจจะ กลัวความจริง กลัวอิสระ กลัวประชาธิปไตย และกลัวการรับใช้ประชาชน จึงมีแต่การบิดผันมุ่งประหยศจากราษฎร ... ผมอยากดูว่ารัฐบาลของประเทศมรณกรรมเช่นนี้ จะได้รับเกียรติยศอย่างไรหรือไม่ ๓๖

ส่วนนายสุภา ศิริमानนท์พูดถึงการเตรียมอนุสรณ์ถึงนายปรีดีว่า "... เข้าใจว่าคงมีการเผาศพท่านเร็ว ๆ นี้ ตอนที่พรรคพวกลูกศิษย์ลูกหาในเมืองไทยกำลังหารือกันว่า จะสร้างอะไรเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงท่านรัฐบาลอาวุโสท่านนี้" ๓๗

ในส่วนของผู้ที่ทำการติดต่อรัฐบาลเริ่มวันที่ ๔ พฤษภาคม โดยนายแคล้ว นรบดี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น เลขานุการพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย ท่านหนังสือถึงพล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ขอให้รัฐบาลรับเป็นเจ้าของงานศพของนายปรีดีมีใจความว่า

๓๖ มติชน รายงาน ๓ พฤษภาคม ๒๕๒๖ , มิตรกาสรवल , หน้า ๙๘- ๙๙

๓๗ ไทยรัฐ ๓ พฤษภาคม ๒๕๒๖ , มิตรกาสรवल , หน้า ๑๐๙

นายปรีดีได้เสียชีวิตในต่างประเทศ เนื่องจากความเข้าใจผิดของบุคคลบางฝ่าย ด้วยเหตุดังกล่าวเรียนมาแล้วข้างต้น ข้าพเจ้าจึงเห็นว่ารัฐบาลของพล.อ. เปรม สมควรที่จะรับจัดงานให้สมเกียรติ เช่นเดียวกับวีรบุรุษ และขอพระราชทานบรรจุไว้ในโกศหรืออนุญาติให้ญาติเบิกค่าใช้จ่ายในการฌาปนกิจได้ หรือมีบัญชาให้เอกอัครราชทูตไทยในฝรั่งเศสรับเป็นเจ้าภาพงานรัฐพิธีให้สมเกียรติ ๓๘

วันเดียวกันนี้ศึกษา ๖ สถาบัน ได้ออกแถลงการณ์ถึงนายปรีดีว่า

... เป็นนักสู้ของผู้รักประชาธิปไตย สร้างคุณูปการอันใหญ่หลวงต่อประเทศชาติและประชาชนไทย ด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบอำนาจสิทธิขาดเพียงคนเดียว มาเป็นระบอบที่ประชาชนสามารถใช้อำนาจอธิปไตยได้เอง หากไม่มีอาจารย์ปรีดีแล้ว คนไทยคงไม่มีโอกาสสัมผัสสันติสุขกับประชาธิปไตย... ขอเรียกร้องให้รัฐบาลกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่บุคคลที่มีคุณูปการยิ่งใหญ่ต่อชาติด้วย ... ๓๙

นอกจากนี้ บรรดาปัญญาชนอิสระในวงการหนังสือพิมพ์ ยังแสดงท่าทีเสียใจต่อการอสัญกรรมของนายปรีดี และมีความเห็นว่าควรมีการเคลื่อนไหวยกย่องนายปรีดี หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ลงบทความว่า

๓๘ เศรษฐกิจการเมือง ๔ พฤษภาคม ๒๕๒๖ , มิตรกาสรवल , หน้า ๑๒๑

๓๙ มาตุภูมิ รายวัน ๔ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน , มิตรกาสรवल , หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘

แนวคิดและอุดมการณ์ของดร. ปรีดี พนมยงค์อาจจะไม่เป็นที่ยอมรับ
 ของหลายคนและหลายฝ่าย ก็เป็นสิ่งธรรมดาสามัญของวงการเมือง
 ทางการเมืองอดีตหรือในปัจจุบัน แต่นั่นไม่สำคัญไปกว่าที่ท่านไม่เคยละทิ้ง
 อุดมการณ์ เพื่อแสวงหาความอยู่รอดของตนเอง ... การสูญเสีย
 ดร. ปรีดี พนมยงค์รัฐบุรุษอาวุโสครั้งนี้เท่ากับว่า ไทยเราได้สูญเสีย
 นักประชาธิปไตยและรัฐบุรุษไปคนหนึ่ง ซึ่งควรจะเป็นอนุสรณ์แห่ง
 ความทรงจำของคนรุ่นหลังว่า ผู้ประกอบคุณงามความดีของบ้านเมือง
 นั้นควรจะได้รับการสดุดีอย่างไรบ้าง ๔๐

นอกจากนี้วันที่ ๙ พฤษภาคม ตัวแทนนักศึกษา ๗ สถาบันซึ่งประกอบด้วย ธรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์ฯ รามคำแหง เกษตรศาสตร์ มหิดล ลาดกระบัง เทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
 และพรรคสามัคคี ๔ คณะ นำโดยนายสุพจน์ จริงจิต อุปนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำ
 แหง ได้ไปยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรีที่ท่าเหี้ยมรัฐบาล เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลจัดพิธีศพ
 นายปรีดี พนมยงค์อย่างสมเกียรติในฐานะที่ท่านเป็นรัฐบุรุษอาวุโส เป็นอดีตนายกรัฐมนตรี ๓ สมัย
 เป็นอดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยซึ่งได้ช่วยให้ไทยเป็นเอกราช
 ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของใครในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง "และเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลสร้างอนุ
 สสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ขึ้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รำลึกถึงคุณความดีของท่าน" ๔๑

ขณะที่กระแสเรียกร้องให้มีการยกย่องเชิดชูนายปรีดี พนมยงค์เกิดขึ้นมาก ทางฝ่ายผู้
 บริหารของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากจะจัดงานไว้อาลัยนายปรีดีที่ติดัดมแล้ว ก็ยังไม่
 แสดงท่าทีอะไร การให้สัมภาษณ์ของนางนงเยาว์ ชัยเสรี ดังที่กล่าวไว้แล้วก็ได้รับการกล่าวถึง
 จากสื่อมวลชนในด้านลบว่า

๔๐ ไทยรัฐ ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน มิตรกาสรว , หน้า ๒๓๒

๔๑ สยามใหม่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน มิตรกาสรว , หน้า ๔๕๗-๔๕๘

...ศาสตราจารย์หญิงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ในทำนองว่า อาจารย์ปรีดีเป็นเพียง
แค่ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นเท่านั้น แต่มาในระยะหลังก็ได้มีความ
ผูกพันใด ๆ กับทางมหาวิทยาลัย

คำให้สัมภาษณ์... จะสร้างความคลางแคลงใจให้กับนักศึกษา
ต่อท่าทีของฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก และการโยนเรื่อง
ต่างๆ ให้รัฐบาล เช่น การขอกลับมาจัดพิธีศพในเมืองไทย หรือการ
จัดสร้างอนุสาวรีย์ ว่าแล้วแต่คำสั่งรัฐบาล ทำให้นักศึกษาไม่อาจมอง
เป็นอื่นไปได้นอกจากเห็นว่านี่เป็นการปิดความรับผิดชอบไปให้พ้นๆ ๔๒

มีเสียงเรียกร้องจากบรรดานักวิชาการว่า ธรรมศาสตร์ควรจะมีบทบาทสำคัญในการ
เชิดชูนายปรีดี พนมยงค์

คุณูปการของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่มีต่อประเทศไทยและราษฎร
ทั่วไปนั้นใหญ่หลวงนักและคุณูปการของอาจารย์ปรีดีที่มีต่อมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ก็ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ในวาระที่อาจารย์ถึงแก่กรรม-
กรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นสถาบันเพียงแห่ง
เดียวที่จะสามารถมีบทบาทอย่างสำคัญที่สุดในการเชิดชูคุณความดีและ
ผลงานต่าง ๆ ของท่านได้ ควรที่จะได้สร้างอนุสาวรีย์ เพื่อเป็น
อนุสรณ์แห่งความดีของท่านให้ปรากฏได้ ๔๓

๔๒ มติชนรายวัน ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน มิตรกาสรว , หน้า ๒๓๔- ๒๓๕

๔๓ สังคีต พิริยะรังสรรค์ . " ท่านปรีดีกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ " ใน มติชน
รายวัน ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน มิตรกาสรว , หน้า ๔๔๓

แรงบีบจากนักศึกษา บุคคลภายนอก และศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัย ได้ส่งผลให้ทางผู้บริหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีมติยอมรับเป็นศูนย์กลางการประสานงาน เชิดชูนายปรีดี พนมยงค์

กลุ่มนิสิตฯ ที่เป็นแกนกลาง เคลื่อนไหวการ เชิดชูยกย่องนายปรีดี ได้มีการประชุมอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ที่ห้องประชุมสภานักศึกษา องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นการประชุมร่วมกันของกลุ่มต่าง ๆ ประมาณ ๓๐ คน ที่ประชุมมีมติตั้ง "คณะกรรมการเตรียมงานโครงการรำลึกวีรบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์" มีนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์เป็นประธาน นายสุภา ศิริमानนท์, นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์, นายวรพจน์ ใสสภากิริรัตน์ นายกองัดการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นรองประธาน นายแคล้ว นรปติ, นายสืบแสง พรหมบุญ ฯลฯ ร่วมเป็นกรรมการ คณะกรรมการที่ตั้งขึ้น จะเป็นผู้จัดงานที่ระลึกครบรอบการเสียชีวิต ๕๐ วันและ ๑๐๐ วัน รวมทั้งเตรียมการประชุมใหญ่ เรื่อง สร้างอนุสาวรีย์ และการตั้งมูลนิธิในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ซึ่งจะมีการเชิญผู้มีเกียรติอื่น ๆ เช่น นายประกอบ หุตะสิงห์ องคมนตรี นายจรรุบุตร เรืองสุวรรณ ประธานรัฐสภา นายบุญชู โรจนเสถียร ฯลฯ เข้าร่วมประชุมทางกลุ่มเคลื่อนไหวได้รอดคำตอบจากรัฐบาลเรื่องการจัดสร้างอนุสาวรีย์ ซึ่งต่อมาวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ทางโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรีได้ให้สัมภาษณ์ว่า

กรณีนักศึกษา ประชาชนเรียกร้องให้รัฐบาลสร้างอนุสรณ์สถานและจัดงานเป็นที่ระลึกแก่นายปรีดี พนมยงค์วีรบุรุษอาวุโส อดีตนายกรัฐมนตรี หลายสมัยว่า ขณะนี้รัฐบาลได้รับทราบความประสงค์แล้ว รู้สึกยินดีในเรื่องที่จะมีการก่อสร้างอนุสรณ์สถาน แต่ขอให้เป็นไปตามประเพณีปฏิบัติในอดีต ซึ่งประเทศไทยมีการก่อสร้างอนุสาวรีย์แก่ผู้นำทางการเมืองหลายคน ล้วนแล้วแต่ก่อสร้างด้วยเงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาทั้งสิ้น ไม่เคยใช้งบประมาณแผ่นดินแต่อย่างใด ๔๔

ปฏิกริยาต่อท่าทีของรัฐบาลนั้น ทางองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แถลงว่า

...เราจะทำหนังสือใหม่อีกฉบับหนึ่ง ไปยื่นให้ทางรัฐบาลชี้แจงเจตนา
ที่ต้องการให้รัฐบาลดำเนินการอย่างถูกต้อง คือ ควรเป็นเจ้าของจัด
รัฐพิธี และเป็นผู้ริเริ่มเรื่องเงินบริจาค ... ทางส่วนของฝ่ายต่าง ๆ
ที่ร่วมกันดำเนินการเพื่อเชิดชูเกียรติท่านปรีดี จะยังคงมีการดำเนินการ
การเพื่อเผยแพร่ผลงานของท่าน และรณรงค์หาเงินทุนมาสร้าง
อนุสาวรีย์ต่อไป ๔๕

ซึ่งในที่สุดคำตอบของรัฐบาลยิ่งเหมือนเดิม และไม่สนใจที่จะดำเนินการเกี่ยวกับงานศพ
ให้เป็นรัฐพิธีแต่อย่างใด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งรับเป็นศูนย์กลางการจัดสร้างอนุสาวรีย์ ได้
ประกาศในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอให้ศิษย์เก่าที่เสนอความเห็นในเรื่อง
การก่อสร้างอนุสาวรีย์ การจัดตั้งมูลนิธิเพื่อเป็นเกียรติแก่ ศจ.ดร.ปรีดี กรุณาแจ้งรายละเอียด
และสถานที่ที่มหาวิทยาลัยจะติดต่อกลับไปได้มายังมหาวิทยาลัย" ๔๖

๔. อนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ : การเมืองของสัญลักษณ์

อนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ได้จัดสร้างขึ้นบริเวณหน้าตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และหาพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๗ กระบวนการเรียกร้องให้รัฐบาลสร้างอนุสาวรีย์

๔๕ มาตุภูมิรายวัน ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน มิตรกาสรวล , หน้า ๑๘๒

๔๖ มติชนรายวัน ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ใน มิตรกาสรวล , หน้า ๑๘๓

และกระบวนการร่วมมือกันจัดสร้างอนุสาวรีย์ให้เป็นผลสำเร็จ เป็นการรวมพลังเพื่อต่อสู้กับระบอบทหารที่ก่อตัวมาตั้งแต่ยุคพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์ เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

สำหรับนักศึกษา ปัญญาชน นับตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๑๙ เรื่อยมา ขบวนการนักศึกษาต้องปรับเปลี่ยนบทบาท จนกลายเป็นกระแสต้านของการเคลื่อนไหวทางการเมือง จนเมื่อรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ทำการรัฐประหารรัฐบาลขวาจัดของนายธานินทร์ กรัยวิเชียรลง บรรยากาศทางการเมืองเริ่มเปิด ประกอบกับปัญหาทางเศรษฐกิจในขณะนั้นได้เปิดโอกาสให้นักศึกษามีโอกาสเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยการเกี่ยวกับปัญหาปากท้อง และปัญหาการเมืองภายในภูมิภาคอินโดจีน แต่การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาก็เหมือนการถูกร้องที่ปราศจากเสียงและพลัง ดูเหมือนขบวนการนักศึกษายังอยู่ในภาวะระแวงระวัง ไม่ให้การเคลื่อนไหวถูกเฟื่องเลี้ยงไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมากจนเกินขอบเขต และในขณะเดียวกันก็กำลังหาญทริวิธ หรือทางออกที่เหมาะสมในการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมือง แต่จนถึงปี ๒๕๒๔ ขบวนการนักศึกษาก็ยังอยู่ในขั้นตอนของการแสวงหาคำตอบ ยังเล่นบทบาทเดิมคือเรียกร้องเกี่ยวกับปัญหาปากท้อง บรรยากาศทางการเมืองซึ่งเป็นยุคของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีลักษณะของการพัฒนาระบอบทหารสืบต่อมาจากยุคของพลเอกเกรียงศักดิ์ ได้เพิ่มความขัดแย้งให้กับนักศึกษาปัญญาชนต่อบรรยากาศทางการเมืองที่เกิดขึ้น

การอัญกรรมของนายปรีดีในเดือน พฤษภาคม ๒๕๒๖ ซึ่งเกิดภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ไม่มีพรรคใดได้รับเสียงข้างมากในสภา พลเอกเปรมฯ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์วันที่ ๒๖ เมษายนว่าจะไม่ขอรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีก แต่พอมาถึงวันที่ ๓๐ เมษายน มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งพลเอกเปรมเป็นนายกรัฐมนตรี การอัญกรรมของนายปรีดี จึงกลายเป็นทางออกหนึ่งในการแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษา ปัญญาชน ที่เบี่ยงเบนจากเรื่องการเมืองในความหมายแคบที่จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องการเรียกร้อง การต่อสู้กับรัฐบาลในเรื่องสถาบันทางอำนาจโดยตรง ก็หันไปสู่ประเด็นที่สุมลิกขึ้น แต่ก็เป็นการต่อสู้กับอุดมการณ์บางอย่างของรัฐบาลยุคพลเอกเปรมได้ดี

ช่วงสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์และรัฐบาลพลเอกเปรม เป็นช่วงสมัยที่เสรีภาพทางการเมืองเปิดขึ้นกว่าสมัยรัฐบาลธานินทร์ เพราะรัฐบาลและทางกองทัพได้ปรับเปลี่ยนบทบาท เริ่มเห็นความสำคัญของประชาชนและชนชั้นกลางมากขึ้นว่าเป็นพลังสำคัญในทางการเมือง แต่สิ่งที่เพิ่ม

ขึ้นอย่างเห็นได้ชัดคือ ความเชื่อมั่นและความศรัทธาในผู้นำทางทหาร การเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๒๑ เป็นการเมืองที่มีการเลือกตั้ง มีระบบสภา แต่เปิดโอกาสให้นายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งดูเหมือนว่าพรรคการเมืองที่ได้รับความนิยมไว้วางใจจากประชาชน พร้อมใจที่จะสนับสนุนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรมเป็นนายทหารที่เคยมีส่วนร่วมในการเมืองมานาน ในปี ๒๕๐๐ และ ๒๕๐๑ พันเอกเปรม (ยศขณะนั้น) ได้เข้าร่วมทางการเมือง รัฐประหาร และต่อมาก็ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จนถึงปี ๒๕๑๑ เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เขาก็ได้เป็นสมาชิกวุฒิสภาด้วย ได้รับแต่งตั้งเป็นสภานิติบัญญัติ (๒๕๑๔-๒๕๑๖) เมื่อจอมพลพลถนอมถำรัฐประหารเป็นสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน หลังจากที่คณะปฏิรูปยึดอำนาจ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคมของพลเอกเกรียงศักดิ์ (ชุดที่ ๔๐) และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลชุดต่อมา จนกระทั่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในที่สุด

ดังนั้นการที่พรรคการเมืองพร้อมใจกันสนับสนุนพลเอกเปรม จึงเป็นการให้ความสำคัญกับอำนาจของกองทัพอย่างมาก เพราะพลเอกเปรมเป็นนายทหารที่กองทัพให้ความสำคัญ ด้วยเหตุที่เป็นนายทหารที่มีประวัติทางราชการดีเด่น เป็นคนใจซื่อมือสะอาด เป็นนายทหารที่กองทัพภาคภูมิใจ ช่วงที่พลเอกเปรมเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นที่ทราบกันดีว่ากองทัพสนับสนุนพลเอกเปรม อยู่เสมอมา ในการขึ้นครองอำนาจครั้งแรกปี ๒๕๒๓ คณะทหารหนุ่มได้สนับสนุนเขาอย่างเต็มที่ และภายหลังจากกบฏเมษาชน ๒๕๒๔ เขาก็ผลักดันพลตรีอาทิตย์ กำลังเอก ขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญในกองทัพเพื่อเป็นฐานอำนาจทางทหาร ในการจัดตั้งรัฐบาลปี ๒๕๒๖ พลเอกอาทิตย์ ผู้บัญชาการทหารบกได้ประกาศสนับสนุนพลเอกเปรม

การสนับสนุนของกองทัพทำให้พลเอกเปรมเคยกล่าวว่า

ผมคิดว่าถ้าปราศจากกองทัพ ผมคงไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรี... ขณะนี้
คุณหมุมิทางการเมืองกำลังค่อนข้างมีคุณหมุมิสูง แต่ผมก็มั่นใจว่าด้วยความร่วมมือร่วมใจ ความเข้าใจของกองทัพและตำรวจ คุณหมุมิทางการเมืองคงลดต่ำลง ขอเรียนว่าที่ผมสามารถดำรงความเป็นนายก-

รัฐมนตรีได้ก็เพราะพวกเรา ... กองทัพคือองค์กรที่สำคัญยิ่งของ
บ้านเมือง... ๔๗

ทางฝ่ายทหารเอง มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้นำของตนในการบริหารประเทศมาก
ความเชื่อมั่นนี้แสดงออกในปี ๒๕๒๖ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารบกเรียกร้องให้
แก้ไขรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะประเด็นให้ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ เพราะ

ในขณะที่เรายังขาดทรัพยากรบุคคลที่คุณต้องยอมรับความจริงว่า เรา
ขาดทรัพยากรบุคคลที่มีค่าซึ่งมักจะมิได้อยู่ในข้าราชการ[ประจำ] ...
นักการเมืองเราก็ยังไม่มีประสิทธิภาพ แล้ววันดีคืนดีคุณก็ไปเหยียบใคร
ก็ไม่รู้มาเป็นรัฐมนตรีปกครองข้าราชการประจำ แล้วมันจะไปรอดหรือ
บางคนยังไม่มีความรู้ในราชการการที่ตนเป็นอยู่ แล้วจะไปรอดได้
อย่างไร... ก็เปิดทาง [ให้ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง] เข้าไว้ซิครับ ๔๘

ความเชื่อมั่นต่อศักยภาพของผู้นำทางทหาร มีส่วนทำให้บรรยากาศทางสังคมการเมือง
เต็มไปด้วยความกล้าหาญ และอุดมการณ์ความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะในปี ๒๕๒๕ ซึ่งเป็นปี
ฉลองครบรอบ ๒๐๐ ปีกรุงรัตนโกสินทร์ มีกิจกรรมเฉลิมฉลองกันอย่างยิ่งใหญ่ บรรดาสิ่งพิมพ์ที่จัด
พิมพ์เป็นที่ระลึกก็มีแต่เรื่องราวของสถาบันกษัตริย์ ในหนังสือ ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ จัด

๔๗ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กล่าวในพิธีสวนสนามทางเรือ ฐานทัพเรือสัตหีบ เมื่อ
วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๓๐ ใน เฉลิมเกียรติ พิพนวล , หน้า ๑๑๑

๔๘ คำให้สัมภาษณ์ของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ใน กนก วงษ์ตรุษงาฬ .
การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๒๗) , หน้า ๒๑

พิมพ์โดยคณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี ก็เป็นเรื่องของสถาบันพระมหากษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงของสถาบันต่าง ๆ เช่น การศาล การศาสนา การศึกษา และเรื่อง การป้องกันประเทศ สารการเฉลิมฉลองได้เห็นถึงบทบาทของสถาบันกษัตริย์ที่ทรงทำประโยชน์ให้บ้านเมืองมาตลอด ๒๐๐ ปี ในหนังสือสมุดภาพเหตุการณ์สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี คำปรารภของนายกรัฐมนตรีมีอยู่ว่า

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้จัดให้มีงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ ขึ้น โดยถือเป็นนโยบายสำคัญในอันที่จะ เฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ที่ได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ทรงทะนุบำรุงประเทศชาติให้มีเอกราช และเจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน... ๔๙

เนื้อหาของภาพเหตุการณ์สำคัญในช่วงเวลา ๒๐๐ ปี จึงไม่ปรากฏเรื่องราวอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น เรื่องราวของกลุ่มคนกลุ่มอื่น ๆ ประชาชน ช่างนา กรรมกร หรือแม้แต่เหตุการณ์สำคัญที่มีความหมายต่อสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ , เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ , ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก็มีได้อธิบายจากแง่มุมของประชาชน กรณีการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้อธิบายว่า

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดเตรียมระเบียบการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔๙ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ " คำปรารภ " ใน สมุดภาพเหตุการณ์สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ . (กรุงเทพฯ ฯ : คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี , ๒๕๒๖) , หน้าไม่ปรากฏ

ปกครองประเทศให้เป็นพื้นฐานอันมั่นคงสำหรับนักประชาธิปไตย และ
ทรงเตรียมร่างรัฐธรรมนูญเพื่อที่จะพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย
แต่ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ขณะที่เสด็จพระราชดำเนินแปรพระ
ราชฐานไปประทับแรม ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน คณะราษฎร
ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการ ทหาร และพลเรือน ได้เข้ายึดอำนาจ
การปกครองแผ่นดิน ... คณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ
สำหรับเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวแก่ประชา
ชน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ๕๐

การอธิบายเหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของวิถีชีวิตทางสังคมการเมืองของผู้คน
ในประชาคมด้วยพระกรุณา เป็นการมองวิถีประวัติศาสตร์ฉบับราชการที่ไม่สามารถปรับตัวเปิด
เผื่อที่ให้กับความเปลี่ยนแปลง กลบเกลื่อนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อสร้างภาพสังคมที่ไม่
เป็นจริงขึ้นมา ด้วยการอ้างอิงสถาบันกษัตริย์ กรณีเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็มีกรณีเห็น
เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ว่า สถาบันกษัตริย์ทรงสั่งให้เปิดประตูพระตำหนักจิตรลดาร
โอรุณ เพื่อให้นักศึกษาได้เข้าไป และ

ต่อมาเหตุการณ์ได้ทวีความรุนแรงขึ้นถึงขั้นจลาจลเกือบทั่วทั้งพระนคร
เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำรัส
ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและสถานีวิทยุโทรทัศน์ ทรงขอให้ทุกคน
ช่วยกันระงับเหตุแห่งความรุนแรงนั้นเสียด้วยการตั้งสติยับยั้ง เพื่อให้
ชาติบ้านเมืองคืนสู่สภาพปกติโดยเร็วที่สุด ๕๑

๕๐ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๑๑

๕๑ สมุดภาพเหตุการณ์สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า ๑๔๔

แต่เมื่อพูดถึงเหตุการณ์ปี ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นเหตุการณ์วันมหาวิปโยคที่แท้จริง กลับไม่มีการกล่าวถึงบทบาทของสถาบันกษัตริย์ที่มีต่อเหตุการณ์นี้เลย ซึ่งอาจเป็นเพราะบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในเหตุการณ์นั้นไม่ปรากฏชัดเจนดังเช่นปี ๒๕๑๖ การอธิบายปี ๒๕๑๙ จึงมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ที่ทรงเข้ารับราชการเป็นนายทหารประจำกรมข่าวทหารบกเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๑๙ และมีการพูดถึงพระราชพิธีอภิเษกสมรสของสมเด็จพระบรมฯ เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๒๐ เป็นการแสดงให้เห็นว่าในสายตาของผู้สร้างภาพประวัติศาสตร์ฉบับราชการ ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้น ความเสียหายและชีวิตของประชาชน ดูจะไม่มีมีความสำคัญนัก ในเนื้อที่ประวัติศาสตร์การเรียกร้องของประชาชนถูกมองว่าอาจจะเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยก หรือก่อให้เกิดความระคายเคืองแก่สถาบันบางสถาบันในสังคม ซึ่งสถาบันที่กำลังมีอำนาจและเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในขณะนั้นที่เด่นชัดที่สุดก็คือ กองทัพ การอธิบายรอยต่างของกองทัพจึงได้รับการละเว้นไป เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และผลของเหตุการณ์ดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมโดยรวมจึงได้รับการละเว้นไป ผู้จัดทำหนังสือหน้าภาพการทรงหมั้นของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ในช่วงปลายปี ๒๕๑๙ เป็นเหตุการณ์สำคัญแทน แสดงให้เห็นว่าการแสดงบทบาทของสถาบันกษัตริย์ ที่พยายามจะลบความเลวร้ายของเหตุการณ์เดือนตุลาคมให้เสียหายไปพร้อมกับความยินดีของประชาชนต่อการทรงหมั้นได้รับการนำมาเน้นย้ำเพื่อลบความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

แต่สำหรับนักศึกษาประชาชนที่อยู่นอกศูนย์อำนาจของกองทัพ วิธีการอธิบายประวัติศาสตร์แบบราชการทั้งการเขียน และสื่อประเภทอื่น ๆ ย่อมจะก่อให้เกิดคำถามว่า เส้นทางประวัติศาสตร์ที่พวกเขาและประชาชนต้องสูญเสียเลือดเนื้อและหัวตาหายไปไหน รัฐบาลตั้งแต่ชุดนายสัญญาธรรมศักดิ์ ได้แสดงความเมินเฉยต่อการสร้างอนุสาวรีย์วีรชน ๑๔ ตุลาจนถึงปี ๒๕๒๖ เหล่านักศึกษา นักโทษก็ยังต่อสู้เรื่องนี้ไม่สำเร็จ แต่รัฐบาลยินดีและพร้อมให้การสนับสนุนอนุสาวรีย์อะไรก็ได้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการยกย่องการต่อสู้ของประชาชน เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๕ คณะรัฐบาลชุดพลเอกเปรมได้มีมติอนุมัติหลักการให้สร้างอนุสรณ์สถานวีรชนแห่งชาติ เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ทหารประวัติศาสตร์การรบของทหาร รวมทั้งบรรจุวีรบรรดาวีรชนผู้พลีชีวิตเพื่อชาติด้วย โดยให้กองบัญชาการทหารสูงสุดรับผิดชอบร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ใช้พื้นที่ของกองทัพอากาศ บริเวณ

สามเหลี่ยมตอนเมืองช่วงถนนวิภาวดีรังสิต จังหวัดปทุมธานี เนื้อที่ประมาณ ๓๘ ไร่ ๑ งาน ๙๗ ตารางวาเป็นพื้นที่ก่อสร้าง ๕๒

บรรยากาศทางการเมือง ที่มีการให้คุณค่ากับสถาบันกษัตริย์ตามแบบอนุรักษ์นิยม รวมไปถึงการยกย่องและให้คุณค่ากับผู้นำทางทหารอย่างมาก ทำให้นักศึกษา ปัญญาชนได้หันมาเชิดชู นายปรีดี พนมยงค์ ยิ่งเมื่อนายปรีดีถึงแก่อสัญกรรมโดยผู้หารัฐบาลไม่ให้ความสนใจ นี่เป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่มีรากฐานหยั่งลึกในสังคมการเมือง สถาบันกองทัพที่มีพลเอกเปรมเป็นตัวแทนที่พัฒนา และเติบโตมากับระบอบทหารตั้งแต่ยุคจอมพลสฤษดิ์ที่ไม่เห็นคุณค่าของคณะราษฎร ไม่เห็นคุณค่าของประชาชนในเชิงสัญลักษณ์ว่าจะมีความหมายไปกว่าความมั่นคงของชาติ อันประกอบ ด้วยชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และกองทัพ ย่อมจะไม่เห็นความสำคัญของหนึ่งในอดีตผู้หาคณะราษฎร และเอาเข้าจริงแล้วนายปรีดีในทัศนะของกองทัพไม่ใช่บุคคลที่น่าชื่นชม แนวคิดสังคมนิยม ของเขากับข่าวที่พัวพันกับสถาบันกษัตริย์ในแง่ลบ เป็นสิ่งที่ไม่มีความคิดเห็นเรื่องของความมั่นคงอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ ปัญญาชนไทยมองอุดมการณ์เรื่องความมั่นคงของรัฐเป็นเรื่องของข้ออ้างที่จะดำรงอำนาจ เป็นความคิดที่ล้าสมัย แต่ปัญญาชนไทยก็ไม่สามารถจะเข้ามาแก้ไข หรือปลุกดันความคิดเห็นที่ตรงกันข้ามนี้ออกมาได้ นอกจากจะเชิดชูวีรบุรุษของสามัญชนที่ขัดแย้งกับความ คิดเรื่องความมั่นคงของรัฐ

นายปรีดี พนมยงค์และเรื่องราวของเขา ถูกชี้หน้าว่าเป็น "ปีศาจทางการเมือง" โดย อุดมการณ์ความมั่นคงของรัฐตลอดมา นี่คือจังหวะเวลาของการปลุกดันความคิดในการต่อสู้กับรัฐ ที่ปัญญาชนและนักศึกษายังไม่เห็นทางออกอื่น การทำทลายอุดมการณ์หลักของสังคมการเมืองจึงเริ่มต้นขึ้น การเชิดชูนายปรีดีเท่ากับเป็นการบอกว่าบุคคลที่มีความคิดก้าวหน้า มีพื้นฐานมาจากสามัญชน แต่คำนึงถึงความเป็นไปของสังคมไทยอยู่ตลอดเวลา ผู้ที่ เป็นบุคคลที่มีคุณค่าที่สังคมควรให้ความ สนใจ และให้คุณค่า เป็นการนึกหน้ากากความฉ้อฉลของรัฐไทยที่นักศึกษาปัญญาชนพยายามเรียก

๕๒ ปฏิทินข่าวและเหตุการณ์ในประเทศไทยรอบ ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ - พ.ศ. ๒๕๒๘ .

(กรุงเทพฯ ฯ : มปป) , หน้า ๑๒๖๙

ร้องขอให้รัฐบาลปฏิบัติต่อการอสังหาริมทรัพย์ของนายปรีดีอย่างรัฐบุรุษ เพื่อให้รัฐเองยอมรับถึงความผิดพลาดของตัวเอง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วนี่เป็นเหตุผลว่าเหตุใดรัฐบาลจึงไม่สนใจ รัฐบาลซึ่งเป็นผลผลิตของกองทัพหรือจะยอมรับข้อเสนอนี้ เพราะใครจะยอมรับว่าอุดมการณ์ที่ตนเชื่อถือและกำลังปฏิบัติตามอยู่มีความผิดพลาด

อนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งสำเร็จสมบูรณ์ในปี ๒๕๒๗ ไม่ได้เป็นอนุสาวรีย์ที่ประกาศชัยชนะของนักศึกษา ใญ่อาชุนที่ทำการต่อสู้กับอุดมการณ์รัฐ แต่เป็นอนุสาวรีย์ที่สะท้อนให้เห็นความพยายามต่อสู้ของนักศึกษาใญ่อาชุนในสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจะพบว่าภายหลังจากปี ๒๕๒๗ กระบวนการยกย่องนายปรีดียังคงดำเนินอยู่ต่อไป กลุ่มนักศึกษาใญ่อาชุนได้เคลื่อนไหวกว่าที่จะเชิญรัฐธาตุของนายปรีดีซึ่งเก็บไว้ที่บ้านพักชานกรุงปารีสกลับมาประเทศไทย ปี ๒๕๒๖ ครอบครัวของนายปรีดีเคยให้สัมภาษณ์ว่า จะเชิญรัฐธาตุกลับเมืองไทยเมื่อสัจจะปรากฏ แต่ในปี ๒๕๒๙ กลุ่มนักศึกษา ใญ่อาชุนได้เคลื่อนไหวกว่าที่จะเชิญรัฐธาตุของนายปรีดีกลับ โดยท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ กล่าวหาเหตุที่เชิญรัฐธาตุกลับเพราะสัจจะจะได้ปรากฏมากพอสมควร จะให้ทุกคนยอมรับคงเป็นไปได้ไม่ได้ วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙ จึงเป็นวันที่รัฐธาตุของนายปรีดีกลับมาถึงเมืองไทย

สิ่งที่น่าสังเกตคือ นอกจากการเฉลิมฉลองที่มีการจัดขึ้นแล้ว ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ขอเครื่องยศของนายปรีดีจากสำนักพระราชวังมาตั้งประกอบที่ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งทางสำนักพระราชวังได้จัดให้ตามคำขอ และในการนี้วันที่ ๘ พฤษภาคม ทางสำนักพระราชวังได้มีหมายรับสั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตรในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอัฐิ การเคลื่อนไหวกวของสถาบันกษัตริย์ในครั้งนี้ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้งานอัฐิธาตุที่นักศึกษาใญ่อาชุนได้ร่วมมือกันจัดมีความหมายมากขึ้น เพราะดูเหมือนว่า การพระราชทานผ้าไตรเป็นชัยชนะประการหนึ่งในการเคลื่อนไหวกวของเหล่านักศึกษาใญ่อาชุน แต่เอาเข้าจริงแล้วดูเหมือนเป็นการพระราชทานอภัยโทษ ดังนั้น ในแง่มุมของกลุ่มอนุรักษ์นิยมก็คือพระมหากษัตริย์อัครมหาอำนาจที่เปรียบมิได้ โดยมีได้หมายความว่าความเป็น "ปีศาจทางการเมือง" ของนายปรีดีจะปลาสนาการไปโดยสิ้นเชิง

การเคลื่อนไหวกวของนักศึกษา ใญ่อาชุนที่จัดงานอัฐิธาตุของนายปรีดี ดูจะประสบความสำเร็จในการสร้างนายปรีดีให้เป็นสัญลักษณ์ของใญ่อาชุน สามารถเรียกความสนใจจากนักศึกษารุ่นหนุ่มและบุคคลทั่วไปให้รับรู้ เรื่องของนายปรีดี พูดถึงนายปรีดีในยุคสมัยที่ความคิด ความเชื่อมั่น

ในตัวผู้หาทางทหารได้รับการโฆษนายกองได้ ซึ่งทำให้เห็นว่าภายหลังการประสบวิกฤติทาง
นโยบายของนักศึกษา ปัญญาชน ประกอบกับการเมืองไทยยังไม่เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตย
อย่างสมบูรณ์ ได้ส่งผลให้ภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดี พนมยงค์ขึ้นมาเป็นกระแสหลักในสังคม
การเมืองไทย

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย